RNI No. MAHBIL /2009/31733
Reg. No. MH/MR/South-322/2013-15

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार–अ

वर्ष ६, अंक १९(१२)] शुक्रवार, मे २३, २०१४/ज्येष्ठ २, शके १९३६ [पृष्ठे ४८, किंमत : रुपये १५.००

असाधारण क्रमांक ८८

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने केंद्रीय अधिनियमांन्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांव्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

महसूल व वन विभाग

मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक, मंत्रालय, मुंबई ४०००३२, दिनांक २३ मे २०१४.

अधिसूचना

भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३

क्रमांक एलक्यूएन. १२/२०१३/प्र.क्र.१९०/अ-२.— भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०) याच्या पोटकलम १०९ द्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून राज्य शासनाने करण्याचे योजिलेल्या विवक्षित नियमांचा पुढील मसुदा उक्त अधिनियमाच्या कलम ११२ द्वारे आवश्यक असल्याप्रमाणे त्यामुळे बाधा पोहचण्याची शक्यता असलेल्या सर्व व्यक्तींच्या माहितीसाठी याद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येत आहे आणि याद्वारे अशी सूचना देण्यात येत आहे की, महाराष्ट्र शासनाच्या **राजपत्रात** प्रसिद्ध केल्याप्रमाणे जनतेला उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या दिनांकापासून तीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर उक्त नियमांचा मसुदा विचारात घेण्यात येईल.

२. अशा प्रकारे विनिर्दिष्ट केलेल्या कालावधीमध्ये उक्त नियमांच्या मसुद्याबाबत कोणत्याही व्यक्तीकडून ज्या कोणत्याही सूचना व हरकती प्राप्त होतील, त्या राज्य शासनाकडून विचारात घेण्यात येतील.

३. हरकती वा सूचना कोणत्याही असल्यास, त्या उप सचिव (भूमिसंपादन), महसूल व वन विभाग, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक, मंत्रालय, मुंबई ४००० ३२ आणि उप सचिव (पुनर्वसन व पुनर्स्थापना), महसूल व वन विभाग, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक, मंत्रालय, मुंबई ४००० ३२ यांच्याकडे पाठविण्यात येतील.

नियमांचा मसुदा

१. **संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.—** (१) या नियमांना, " भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क (महाराष्ट्र) नियम, २०१४ " असे म्हणावे.

(२) ते, संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यात लागू असतील.

२. **व्याख्या.—** (१) या नियमांमध्ये संदर्भानुसार दुसरा अर्थ अपेक्षित नसेल तर—

(क) " अधिनियम " याचा अर्थ, भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०), असा आहे.

(ख) “ प्रशासनिक खर्च ” याचा अर्थ, कलम ३ च्या खंड (आय) च्या उप-खंड (सहा) च्या परिच्छेद (क) अन्वये राज्य शासनाने काढलेल्या अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे जमीन भूमिसंपादनाकरिता खर्च, असा आहे.

(ग) “ प्रशासक ” याचा अर्थ, कलम ४३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये राज्य शासनाने नियुक्त केलेला अधिकारी, असा आहे.

(घ) “ अभिकरण ” याचा अर्थ, सामाजिक परिणामाच्या प्रक्रियेचे निर्धारण करण्याकरिता आणि सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना तयार करण्याकरिता समुचित शासनाने नियुक्त केलेले अभिकरण, असा आहे.

(ङ) “ समुचित शासन ” याचा अर्थ, महाराष्ट्र राज्याच्या भूप्रदेशात स्थित असलेल्या जमिनीच्या संपादनासंबधात राज्य शासन असा आहे आणि त्यामध्ये, त्यामधील अधिसूचित क्षेत्राकरिता राज्य शासनाने नियुक्त केलेला संबधित जिल्ह्याच्या जिल्हाधिकारी, यांचा समावेश आहे.

(च) “ प्राधिकरण ” याचा अर्थ, कलम ५१ च्या पोट-कलम (१) अन्वये राज्य शासनाकडून स्थापन केलेले भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरण, असा आहे.

(छ) “ जिल्हाधिकारी ” याचा अर्थ, जिल्ह्याचा जिल्हाधिकारी असा आहे, आणि त्यात जिल्ह्यामध्ये कार्यरत असलेले अपर जिल्हाधिकारी, उप जिल्हाधिकारी (भूमिसंपादन) आणि उप विभागीय अधिकारी यांचा समावेश आहे.

(ज) “ आयुक्त ” याचा अर्थ, कलम ४४ च्या पोट-कलम (१) अन्वये राज्य शासनाने नियुक्त केलेला पुनर्वसन व पुनर्स्थापना आयुक्त, असा आहे.

(झ) “ नमुना ” याचा अर्थ, या नियमांच्या सोबत जोडलेले नमुने, असा आहे.

(ञ) “ ग्रामसभा ” याचा अर्थ, पंचायत क्षेत्रामध्ये समाविष्ट असलेल्या गावांच्या संबंधातील मतदार याद्यांमध्ये नाव नोंदणी केलेल्या व्यक्तींचा समावेश असलेला निकाय, असा आहे (१९५९ चा ३).

(ट) “ स्थानिक संस्था ” याचा अर्थ, संबधित अधिनियमान्वये गठित किंवा स्थापन करण्यात आलेल्या ग्रामीण स्थानिक संस्था व नागरी स्थानिक प्राधिकरणे असा आहे, आणि त्यात त्यांचा समावेश आहे.

(ठ) “ नगर परिषद ” याचा अर्थ, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २४३ थ च्या खंड (२) अन्वये काढलेल्या अधिसूचनेमधील विनिर्दिष्ट केलेल्या लहान नागरी क्षेत्राकरिता, किंवा महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगर पंचायती व औद्योगिक नागरी अधिनियम, १९६५ (१९६५ चा ४०) याच्या कलम ३ च्या पोट-कलम (२) अन्वये घटित केलेली किंवा घटित करण्यात आले असल्याचे मानण्यात आलेली नगरपरिषद, असा आहे.

(ड) “ महानगरपालिका ” याचा अर्थ, मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, १८८८ (१८८८ चा ३) आणि महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, १९४९ (१९४९ चा ५९) अनुक्रमे, यांच्या तरतुदीन्वये घटित केलेली किंवा घटित करण्यात आली असल्याचे मानण्यात आलेली महानगरपालिका, असा आहे.

(ढ) “ पंचायत ” याचा अर्थ, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५९ (१९५९ चा ३) स्थापन केलेली किंवा स्थापन करण्यात आली असल्याचे मानण्यात आलेली पंचायत, असा आहे.

(ण) “ पंचायत समिती ” याचा अर्थ, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६२ (१९६२ चा ५) अन्वये गठित केलेली पंचायत समिती, असा आहे.

(त) “ योजना ” याचा अर्थ, कलम १६ च्या पोट-कलम (२) अनुसार प्रशासकाने तयार केलेली पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना, असा आहे.

(थ) “ कलम ” याचा अर्थ, अधिनियमाचे कलम, असा आहे.

(द) “ सामाजिक परिणाम निर्धारण ” याचा अर्थ, कलम ४ च्या पोटकलम (१) अन्वये करण्यात येणारे निर्धारण, असा आहे.

(ध) “ सामाजिक परिणाम निर्धारण योजना ” याचा अर्थ, कलम ४ च्या पोट-कलम (६) अन्वये सामाजिक परिणाम निर्धारण प्रक्रियेचा भाग म्हणून तयार केलेली योजना, असा आहे.

(न) “ राज्य शासन ” आणि “ शासन ” याचा अर्थ, महाराष्ट्र शासन, असा आहे.

(प) “ जिल्हा परिषद ” याचा अर्थ, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ (१९६२ चा महा.५) अन्वये घटित केलेली जिल्हा परिषद, असा आहे.

(२) या नियमांमध्ये वापरलेले परंतु व्याख्या न केलेले सर्व शब्द व शब्दप्रयोग यांना, अधिनियमात जे अर्थ नेमून दिलेले असतील तेच अर्थ असतील.

प्रकरण एक

सामाजिक परिणाम निर्धारण

३. **सामाजिक परिणाम निर्धारणाचा अभ्यास.**— (१) समुचित शासन, अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, सामाजिक परिणाम निर्धारणाच्या विचारविनिमयास आणि सामाजिक परिणाम निर्धारणाच्या अभ्यासास सुरूवात करण्यासंबंधात, **राजपत्रामध्ये** एक अधिसूचना जारी करील आणि ती अधिसूचना प्रकरणपरत्वे पंचायत, नगरपरिषद किंवा सद्यस्थिती महानगरपालिका यांना आणि जिल्हाधिकारी, उप-विभागीय दंडाधिकारी आणि तहसीलदार यांच्या कार्यालयांना स्थानिक भाषेत उपलब्ध करून देण्यात येईल. ही अधिसूचना, बाधित क्षेत्रात खप असलेल्या दोन दैनिक वर्तमानपत्रांमध्ये आणि तसेच, त्या बाधित क्षेत्रांमधील काही ठळक जागी लावून ती जाहीर नोटिशीच्या स्वरुपात प्रसिद्ध करण्यात येईल आणि ती, महाराष्ट्र शासनाच्या संकेतस्थळावरही प्रसिद्ध करण्यात येईल. समुचित शासन, अशा सामाजिक व परिणाम निर्धारणाचा अभ्यास करणाऱ्या अभिकरणाचे नाव अधिसूचित करील :

परंतु मागणीकर्त्या संस्थेने सामाजिक परिणाम निर्धारणाचा अभ्यास करण्यासाठी, समुचित शासनाकडून निर्धारित करण्यात येईल असे प्रक्रिया शुल्क जमा केल्यानंतर, तीस दिवसांच्या कालावधीत अशी अधिसूचना काढण्यात येईल :—

परंतु आणखी असे की, मागणीकर्त्या संस्थेने प्रस्ताव सादर करतेवेळी सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासावरील खर्च प्रशासनिक खर्च आणि प्रकल्प स्तरावरील पुनर्वसन व पुनर्स्थापना समितीच्या भत्त्यांवरील खर्च जमीन संपादित करणाऱ्या अधिकाऱ्याच्या स्विय प्रपंजी खात्यामध्ये किंवा, यथास्थिति, प्रशासकाच्या लेख्यामध्ये जमा केलेला नसेल तर, सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास सुरू करण्याबाबतची अशी अधिसूचना काढण्यात येणार नाही.

(२) ज्यांची लेखी नोंद करण्यात येईल अशा बाधित कुटुंबांची मते जाणून घेण्यासाठी जाहीर सुनावणीचा दिनांक, वेळ व ठिकाण यांना पुरेशी प्रसिद्धी देऊन, बाधित क्षेत्रांमध्ये जाहीर सुनावणी घेतल्यानंतर, कलम ४ च्या प्रयोजनार्थ, बाधित क्षेत्रांमधील ग्रामस्तरावर व प्रभागस्तरावर, संबंधित पंचायत, नगरपरिषद व महानगरपालिका यांच्याशी विचारविनिमय करून सामाजिक परिणाम निर्धारण करण्यात येईल.

(३) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास सुरू केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीच्या आत बाधित कुटुंबांच्या लेखी नमूद केलेल्या मतांसह सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल समुचित शासनाला नमुना-एक मध्ये सादर करण्यात येईल.

(४) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवाल तयार करण्यात येईल आणि त्याची तीन भागांमध्ये विभागणी करण्यात येईल—

(एक) प्रकल्प व्यवहार्यता अहवाल,

(दोन) प्रकल्प परिणाम अहवाल, आणि

(तीन) प्रकल्पासाठी सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना अभिकरण, व्यवहार्यता अहवाल, प्रकल्प परिणाम अहवाल व सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना यांचा संक्षिप्त गोषवारा देखील देईल.

(५) सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना ही, कलम ४ च्या पोट-कलम (६) मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे प्रकल्पाच्या परिणामाचे निवारण करण्यासाठी हाती घ्यावयाच्याआवश्यक त्या सुधारात्मक उपाययोजनांच्या यादीसह नमुना-दोन मध्ये सादर करण्यात येईल.

(६) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालासह सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना, बाधित क्षेत्रांमधील ग्रामस्तरावर व प्रभाग स्तरावर, संबंधित पंचायत, नगरपरिषद व महानगरपालिका यांना आणि जिल्हाधिकारी, उप-विभागीय दंडाधिकारी व तहसीलदार यांच्या कार्यालयांना स्थानिक भाषेत उपलब्ध करून देण्यात येईल. तसेच हा अहवाल व योजना बाधित क्षेत्रात खप असलेल्या दोन दैनिक वर्तमानपत्रांमध्येदेखील प्रसिद्ध करण्यात येईल आणि तसेच, बाधित क्षेत्रांमधील काही ठळक जागी लावून तो अहवाल व योजना जाहीर नोटिशीच्या स्वरुपात प्रसिद्ध करण्यात येईल आणि महाराष्ट्र शासनाच्या संकेतस्थळावरही अपलोड करण्यात येईल.

४. **सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासासाठी अभिकरणाची नियुक्ती व त्याचे शुल्क.—** (१) समुचित शासन, मान्यताप्राप्त विद्यापीठे व महाविद्यालये यांचे सामाजिक कार्य विभाग, विद्याशाखा, अशासकीय संघटना व व्यावसायिक संस्था यांच्याकडून अर्ज मागवील, या संस्था, अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार अशा अभिकरणाने सामाजिक परिणाम निर्धारणाचे काम केलेले आहे व ते पार पाडलेले आहे याची खातरजमा करण्यासाठी जबाबदार असतील.

(२) समुचित शासन, मुलाखत व त्यांच्या अनुभवाचे निर्धारण यावरून त्यांची क्षमता निर्धारित केल्यानंतर, प्रकल्पाकरिता सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासाचे मूल्यमापन करण्याकरिता त्यांना अधिकारपत्र देईल आणि असे अधिकारपत्र दिलेले विद्यापीठांमधील व महाविद्यालयांमधील सामाजिक कार्य विभाग विद्याशाखा, अशासकीय संघटना व व्यावसायिक संस्था यांची सूची तयार करील.

(३) समुचित शासन अभ्यासाकरिताचे प्रति बाधित कुटुंबामागे सामाजिक परिणाम निर्धारण दर विनिर्दिष्ट करील. हे दर अतिरिक्त भूमिसंपादनासाठी प्रत्येक २५० हेक्टरकरिता संपादनाच्या क्षेत्राच्या ५ टक्क्यांनी आणखी वाढविता येतील.

(४) अर्ज मागवितेवेळी प्रति बाधित कुटुंबामागे सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासाकरिताचे दर अधिक संपादनाखालील क्षेत्राच्या टक्केवारीतील वाढ हे देखील मागविता येतील.

(५) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासाकरिता अभिकरण म्हणून तज्ञ संस्थांची निवड केल्यानंतर समुचित शासन प्रति बाधित कुटुंबाच्या युनिटांवर आधारित सामाजिक परिणाम निर्धारणाकरिताचे शुल्क आणि भमिसंपादनाचे क्षेत्र हेदेखील विर्निर्दिष्ट करील.

(६) अधिकारपत्र दिलेले सामाजिक परिणाम निर्धारण अभिकरण व तज्ज्ञ आणि संबंधित संस्था यांच्याशी चर्चा केल्यानंतर राज्य शासन परस्परसंमत व्यवहार्य दर निश्चित करील.

(७) मागणीकर्ती संस्था, वर उल्लेख केल्याप्रमाणे सामाजिक परिणाम निर्धारणाच्या शुल्कासाठीची आवश्यक रक्कम प्रस्तावासोबत समुचित शासनाकडे जमा करील.

(८) अभिकरण, सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास सुरू करण्यापूर्वी आपल्या कर्मचारीवर्गास पर्याप्त प्रशिक्षण देईल.

(९) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभिकरणास बाधित क्षेत्रामध्ये घेण्यात येणाऱ्या सार्वजनिक सुनावणीस उपस्थित राहावे लागेल आणि अधिनियमाच्या कलम ७ च्या पोट-कलम (२) अन्वये स्थापन करण्यात आलेल्या तज्ञ गटाच्या बैठकींना ते उपस्थित राहील.

(१०) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासाच्या प्रक्रियेमध्ये पार पाडण्याच्या टप्प्यावर, पंचायत, ग्रामसभा, नगरपरिषद किंवा महानगरपालिका यांच्या प्रतिनिधींना पुरेसे प्रतिनिधित्व देण्यात येईल. किमान दोन सदस्य हे, स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे प्रतिनिधी असतील, यापैकी किमान एक सदस्य महिला असेल, तथापि, बाधित क्षेत्रांमधील संबंधीत स्थानिक स्वराज्य संस्थेचा सरपंच किंवा नगरपरिषदेचा अध्यक्ष किंवा महानगरपालिकेचा महापौर यांना सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासाच्या प्रक्रियेत प्रतिनिधीत्व दिले जाणार नाही. जेथे बाधित क्षेत्र हे, एकापेक्षा अधिक स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या अधिकारितेत येत असेल त्याबाबतीत, प्रत्येक स्थानिक संस्थेला वर नमूद केलेल्या रितीने प्रतिनिधीत्व असेल.

(११) अभिकरण कलम ४ च्या पोट कलम (४) मध्ये उल्लेखिलेल्या बाबींबरोबरच सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालासोबत पुढील जोडपत्रे जोडील :—

(एक) विस्थापित होण्याची शक्यता असलेल्या कुटुंबांची यादी,

(दोन) बाधित क्षेत्रातील पायाभूत सुविधांची यादी,

(तीन) बाधित क्षेत्रातील धारण जमिनींची यादी,

(चार) बाधित क्षेत्रातील व्यवसायिकांची यादी,

(पाच) बाधित क्षेत्रातील भूमिहीन व्यक्तींची यादी,

(सहा) बाधित क्षेत्रातील अनुसूचित जाती /अनुसूचित जमाती, अपंग व्यक्ती यांसारख्या वंचित गटांची यादी,

(सात) बाधित क्षेत्रातील भूमिहीन शेतमजुरांची यादी,

(आठ) बाधित क्षेत्रातील, रोजगारासाठी अपेक्षित युवकांची यादी,

(नऊ) बाधित क्षेत्राची व बाधित कुटुंबांची सामाजिक - आर्थिक व सांस्कृतिक रुपरेखा.

(१२) अभिकरण, बाधित कुटुंबांना शंभर टक्के प्रकल्प कक्षेत आणील.

(१३) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासामध्ये प्रकल्पग्रस्त व्यक्तीच्या जमिनीच्या बदल्यात द्यावयाची पर्यायी जमीन म्हणून, कोणत्याही परिस्थितीत वन जमिनीचा विचार केला जाणार नाही.

५. **सार्वजनिक सुनावणीशी संबंधित कार्यपद्धती.—** (१) जेव्हा जेव्हा अधिनियमाच्या कलम ४ अन्वये सामाजिक परिणाम निर्धारण करणे आवश्यक असेल तेव्हा तेव्हा, अभिकरणाकडून प्रारूप सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवाल तयार करण्यात येईल. त्यावेळी समुचित शासन सार्वजनिक सुनावणीची वेळ, ठिकाण व दिनांक दर्शविणारी सूचना सुनावणीच्या पंधरा दिवसांपेक्षा कमी नसेल इतके दिवस अगोदर बाधीत क्षेत्रामध्ये खप असलेल्या स्थानिक भाषेतील दोन दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये देऊन तसेच, बाधित क्षेत्रातील काही ठळक ठिकाणी चिकटवून बाधित क्षेत्रामध्ये ग्रामपंचायत व स्थानिक संस्थांमार्फत सार्वजनिक सुनावणी करील.

(२) बाधित क्षेत्रातील सर्व ग्रामपंचायतींमध्ये आणि स्थानिक संस्थांमध्ये सार्वजनिक सुनावणी करण्यात येईल.

(३) सार्वजनिक सुनावणीचा दिनांक, वेळ व ठिकाण निवडताना बाधित कुटुंबांच्या सोयीचा सर्वप्राथम्याने विचार केला जाईल.

(४) एकाच वेळी दोन सार्वजनिक सुनावण्या करण्यात येणार नाहीत.

(५) सर्व सार्वजनिक सुनावण्यांचे व्हिडिओ चित्रण व प्रति अनुलेखन करण्यात येईल. हे व्हिडिओ चित्रण व प्रति अनुलेखन अंतिम सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवालासोबत सुपूर्द करण्यात येईल.

(६) सार्वजनिक सुनावणीमध्ये बाधित कुटुंबांनी व्यक्त केलेली मते व सूचना नोंदवून ठेवण्यात येतील आणि सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवालामध्ये त्या यथायोग्यपणे विचारात घेण्यात येतील.

(७) मागणीकर्त्या संस्थेचे जबाबदार प्रतिनिधी, पदनिर्देशित केलेले भूमिसंपादन कार्याधिकारी आणि पुनर्वसन व पुनर्स्थापना कार्याधिकारी हे सार्वजनिक सुनावणीस उपस्थित राहतील आणि बाधित कुटुंबांनी उपस्थित केलेल्या प्रश्नांचे व शंकांचे निराकरण करतील.

(८) अशासकीय संघटनांच्या व प्रसारमाध्यमांच्या सदस्यांना सार्वजनिक सुनावणीस उपस्थित राहण्याची मुभा देण्यात येईल.

(९) सार्वजनिक सुनावणी स्थानिक भाषेतच करण्यात येईल.

(१०) सार्वजनिक सुनावणी बाधित क्षेत्रातील सर्व ग्रामपंचायतींच्या किंवा यथास्थिति शहरी स्थानिक संस्थांच्या कार्यालयामध्ये करण्यात येईल.

(११) सार्वजनिक सुनावणीच्या दिनांकाच्या आठ दिवस अगोदर बाधित क्षेत्रातील पंचायतीच्या सर्व सदस्यांना प्रारूप सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवाल आणि सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजना यांचे वितरण करण्यात येईल. उक्त अहवालाच्या प्रती, सार्वजनिक सुनावणीच्या आठ दिवस अगोदर तहसीलदार, उप विभागीय दंडाधिकारी, गटविकास अधिकारी व जिल्हाधिकारी यांच्या कार्यालयातदेखील ठेवण्यात येतील. अहवालाची एक प्रत मागणीकर्त्या संस्थेसदेखील देण्यात येईल. ज्या ज्या व्यक्तीने मागणी केली असेल अशा कोणत्याही व्यक्तीलादेखील मागणी केल्यापासून दोन दिवसांच्या आत माहितीचा अधिकार कायदा, २००५ अन्वये नियम दस्तऐवज उपलब्ध करून देण्याबाबत आकारणीयोग्य असलेली प्रत शुल्क आकारून ती प्रत उपलब्ध करून दिली जाईल.

(१२) जर सार्वजनिक सुनावणीस उपस्थित असलेल्या उपद्रवी घटकांच्या गैरवर्तनामुळे सुनावणीमध्ये व्यत्यय येऊन सार्वजनिक शांतता, कायदा व सुव्यवस्थेचा भंग झाल्यास सार्वजनिक फेरसुनावणी करण्यात येणार नाही. असा कोणताही भंग झाल्याच्या परिस्थितीत, सार्वजनिक सुनावणी समाप्त झाली असल्याचे मानण्यात येईल.

(१३) अधिनियमाच्या कलम ४ च्या पोट-कलम (१) खालील विचारविनिमय व सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास सुरू करण्याबाबत समुचित शासनाने काढावयाची अधिसूचना कलम ४३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नियुक्त केलेल्या प्रशासकाकडून बाधित क्षेत्रांमध्ये खप असलेल्या स्थानिक भाषेतील दोन दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये आणि बाधित क्षेत्रांमधील काही ठळक जागी लावून जाहीर नोटिशीद्वारे प्रसिद्ध करण्यात येईल.

(१४) कलम ४३ च्या पोट-कलम (१) अन्वये नियुक्त केलेला प्रशासक अभिकरणाने दिलेल्या सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालासह त्या सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालाचा संक्षिप्त गोषवारा तसेच, अभिकरणाने दिलेल्या सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन आराखड्यासह कलम ४ च्या पोट-कलम (६) मध्ये निर्दिष्ट केलेला सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन गोषवारा बाधित क्षेत्रांमध्ये खप असलेल्या, स्थानिक भाषेतील दोन दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये जाहीर करून तो प्रसिद्ध करण्यात येईल.

६. **मागणीकर्त्या संस्थेचे म्हणणे ऐकून घेणे.—** प्रशासकाने, प्रारूप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना तयार करून जिल्हाधिकाऱ्याला सादर करण्यापूर्वी तो प्रारूप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेवर तसेच कलम १६ च्या पोट-कलम (५) अन्वये करण्यात आलेल्या सार्वजनिक सुनावणीमध्ये उपस्थित केलेल्या दाव्यांवर व आक्षेपांवर हरकती घेण्याची व सूचना करण्याची संधी मागणीकर्त्या संस्थेला देईल. मागणीकर्ती संस्था, प्रशासकाकडून प्रारूप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना प्राप्त झाल्यानंतर, पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा हरकती व सूचना सादर करील. पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा हरकती आल्या नाहीतर तर, मागणीकर्त्या संस्थेने प्रारूप योजना स्विकारली असल्याचे गृहित धरले जाईल.

७. **विविध शाखेतील तज्ञ गट.—** (१) राज्य शासन सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवालाचे मूल्यमापन करण्याकरिता विविध शाखेतील तज्ञ गटाची नेमणूक करील. हा तज्ञ गट पुढील व्यक्तींचा मिळून बनलेला असेल :—

(क) राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे दोन अशासकीय समाजशास्त्रज्ञ,

(ख) ज्यांना सामाजिक परिणाम निर्धारण प्रक्रियेमध्ये प्रतिनिधीत्व देण्यात आलेले नसेल अशा ग्रामसभेच्या, पंचायतीच्या, नगरपरिषदेच्या अथवा महानगरपालिकेच्या सदस्यांमधून दोन प्रतिनिधी, यांपैकी किमान एक महिला प्रतिनिधी असेल.

(ग) ज्यांना पुनर्वसनाबाबतचे आकलन असेल आणि / किंवा ज्यांनी राज्याच्या पुनर्वसन धोरण निर्मितीमध्ये भरीव सहभाग दिलेला असेल अशा दोन व्यक्ती,

(घ) वन विभागाचे सचिव, ज्याच्या अधिकारितेमध्ये प्रकल्प येत आहे,

(ङ) प्रकल्पाशी संबंधित क्षेत्रामधील अथवा त्या विषयामधील, कार्यकारी अभियंता पदाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसेल असा तंत्रविषयक तज्ञ.

(च) (२) भूसंपादन विभागाचा सचिव हा, तज्ञ गटाच्या सदस्यांमधून अध्यक्ष असेल.

८. **तज्ञ गटाकडून सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवालाचे मूल्यमापन व त्यावरील विचार —** (१) कलम ७ च्या पोट-कलम (४) व (५) यांमध्ये निर्दिष्ट केलेल्या तज्ञ गटाच्या शिफारशी, बाधित क्षेत्रामध्ये खप असणाऱ्या स्थानिक भाषेतील दोन दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये छापून प्रशासकाद्वारे बाधित क्षेत्रामध्ये प्रसिद्ध करण्यात येतील आणि त्या राज्य शासनाच्या संकेतस्थळावरही अपलोड करण्यात येईल.

(२) (एक) कलम ८ च्या पोट-कलम (३) मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे संपादन करण्यासाठी अशा क्षेत्राच्या शिफारशींवरील राज्य शासनाने घेतलेला निर्णय, बाधित क्षेत्रामध्ये खप असणाऱ्या स्थानिक भाषेतील दोन दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये छापून प्रशासकाद्वारे बाधित क्षेत्रामध्ये प्रसिद्ध करण्यात येईल आणि तो राज्य शासनाच्या संकेतस्थळावर प्रसिद्ध करण्यात येईल.

(दोन) या विषयांना अंतिम रूप मिळेपर्यंत आणि त्यानंतर, समुचित शासन उक्त मान्यताप्राप्त विद्यापीठामधील किंवा शासकीय महाविद्यालयातील सामाजिक कार्य, समाजशास्त्र, अर्थशास्त्र यांपैकी कोणत्याही विद्याशाखेस किंवा यशदा किंवा कुंडल ॲकेडमी ऑफ डेव्हलपमेंट ॲडमिनिस्ट्रेशन (फॉरेस्ट) यासारख्या शासकीय प्रशिक्षक संस्थांना निविदा न मागविता त्यांची सक्षमता लक्षात घेऊन सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासासाठी प्राधिकृती देता येईल.

(तीन) प्रत्येक बाधित कुटुंबामागे प्रत्येक अतिरिक्त २५० हेक्टरकरिता आधारित दर पाच टक्क्यांनी वाढवून निश्चित करता येतील.

प्रकरण दोन

संमती

९. **संमतीची आवश्यकता.—** (१) जमिनीचे संपादन खाजगी कंपन्यांकरिता असेल तर संबंधित जिल्हाधिकारी, कलम (२) च्या पोट-कलम (२) च्या तरतुदींनुसार संमती मिळवण्याची प्रक्रिया सुरू करील.

(२) जिल्हाधिकारी संमती प्रक्रिया सुरू करण्यापूर्वी सर्व जमीन मालक अचूकरीत्या निश्चित केले जाण्याकरिता, बाधित क्षेत्रांमधील जमिनीचे अधिकार हक्क, जमिनीची मशागत व भूमि अभिलेख यासंबंधातील ठळक मुद्यांचे निराकरण करण्यासाठी उपाययोजना करील. या प्रयोजनार्थ, जिल्हाधिकारी एक विशेष मोहिमही हाती घेईल व पंचेचाळीस दिवसांच्या आत ते कार्य पूर्ण करील.

(३) जिल्हाधिकारी उपरोक्त भूमि अभिलेख अचूक व अद्ययावत करण्याचे काम पूर्ण केल्यानंतर सामाजिक परिणाम निर्धारण अभिकरणाने तयार केलेल्या यादीवर विचारविनिमय केल्यानंतर, ज्यांची संमती मिळवणे आवश्यक असेल अशा सर्व बाधित जमीन मालकांची यादी तयार करील.

(४) ज्याच्या अधिकारीतेत बाधित क्षेत्र येते अशा महसूल व मंडल अधिकाऱ्यांसमोर जमीन मालक आपली व्यक्तिगत संमती देईल.

(५) जमीन मालक जोडलेल्या नमुन्यात आपल्या शपथपत्राद्वारे लेखी संमती देईल व त्या शपथपत्रावर आपले छायाचित्र लावेल व तसेच आपल्या स्वाक्षरीस डिजीटल अंगठ्याचा ठसा उमटवेल व येत असल्यास स्वाक्षरी करेल.

(६) मागणीकर्त्या संस्थेचे प्राधिकृत प्रतिनिधी, नमुना-तीन मधील संमती पत्रावर स्वाक्षरी करतील व संमती दिल्याबद्दलच्या अटी व शर्तींबाबतच्या आपल्या बांधिलकीसाठी मागणीकर्त्या संस्थेची मोहोर उमटवतील.

(७) ग्रामपंचायत सदस्य, पंचायत समिती सदस्य, किंवा जिल्हा परिषद सदस्य किंवा पोलीस पाटील, ग्रामसेवक, नोटरी किंवा कोणताही

शासकीय कर्मचारी ज्याने संमती दिली आहे अशा व्यक्तीला आपण ओळखत असल्याची साक्ष म्हणून त्या शपथपत्रावर स्वाक्षरी करील.

(८) अशा मिळविलेल्या संमतीची प्रत ज्याने संमती दिली आहे आणि देण्यात येईल अशा जमीन मालकाला आणि दुसरी प्रत मागणीकर्त्या संस्थेकडे सुपूर्द करण्यात येईल.

(९) सर्व व्यक्तिगत संमती घेण्याच्या कार्यपद्धतीचे व्हीडीओ चित्रण करण्यात येईल.

(१०) एकाच जमिनीत हितसंबंधित असलेल्या सर्व व्यक्तींना एकाच नमुन्यात संमती देता येईल.

(११) एकाच व्यक्तीला आपल्याकडून संपादनाखालील वेगवेगशळ्या जमिनींसाठी संमती देतांना वेगवेगळ्या नमुन्यांचा वापर करता येईल.

(१२) वरील रितीने एकदा संमती दिल्यानंतर भूधारकास त्याने दिलेली संमती काढून घेता येणार नाही.

(१३) संमतीची प्रक्रिया सुरू करण्यापूर्वी या संमतीशी संबंधित तरतुदींचा स्थानिक भाषेत अनुवाद करण्यात येईल व त्याची प्रत, संमतीप्रक्रियेत उपस्थित असणाऱ्या प्रत्येक जमीनधारकाला देण्यात येईल किंवा अशिक्षित व्यक्तींच्या बाबतीत ती वाचून दाखविण्यात येईल.

(१४) भारताच्या संविधानात नमूद पाचव्या परिशिष्टातील अनुसूचित क्षेत्रातील जमीन मालकांची संमती घेण्यापूर्वी ग्रामसभेची संमंती प्राप्त करणे आवश्यक राहील.

(१५) कलम ११ च्या पोटकलम (१) अन्वये प्रारंभिक अधिसूचना काढण्यापूर्वी संमती घेण्याची प्रक्रिया समाप्त करता येईल.

प्रकरण तीन

अधिसूचना व संपादन

१०. (१) प्रारंभिक कलम ११ च्या पोटकलम (१) अन्वये काढलेली अधिसूचना ही बाधित क्षेत्रातील ग्रामपंचायत कार्यालय व ग्राम महसूल अधिकाऱ्याच्या कार्यालयात तशा आशयाच्या लेखी सूचनेला जोडून प्रसिद्ध करण्यात येईल.

(२) कलम ११ च्या पोटकलम (१) अन्वये प्रारंभिक अधिसूचना प्रसिद्ध करण्याचा शेवटचा दिनांक हा अशा प्रारंभिक अधिसूचनेचा प्रसिद्धीचा दिनांक असेल.

(३) कलम ११ च्या पोटकलम (१) अन्वये प्रारंभिक अधिसूचना प्रसिद्ध केल्यानंतर, जिल्हाधिकारी खाली विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे दोन महिन्याच्या कालावधीच्या आत भूमि अभिलेखातील अद्ययावतीकरण हाती घेईल व ते कार्य पूर्ण करील :—

(क) मृत व्यक्तिच्या नोंदी वगळणे,

(ख) मृत व्यक्तिच्या कायदेशीर वारसांच्या नोंदी करणे,

(ग) जमिनीच्या हक्कांच्या नोंदणीकृत व्यवहार घडवून आणणे जसे की, विक्री , दान, वाटणी इत्यादी नोंद केलेले व्यवहार लागू करणे

(घ) जमिनीचे भूमि-अभिलेखामधील गहाणाच्या सर्व नोंदी घेणे,

(ङ) घेतलेल्या कर्जाच्या पूर्ण परतफेडीबाबत कर्ज देणाऱ्या अभिकरणाने पत्र दिले असेल त्याबाबतीत गहाणाच्या नोंदी वगळणे.

(च) महाराष्ट्र कुळवहिवाट व शेतजमीन अधिनियम, १९४८ चा ६७ याखालील जमिनीच्या कुळांच्या बाबतीत प्रक्रिया पूर्ण करणे व भूमि अभिलेखात आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(छ) सर्व प्रचलित वन कायद्यांच्या संबंधातील आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(ज) शासकीय जमिनीच्या बाबतीत आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(झ) भूमापन क्रमांकाचे उप विभागाचा अंमल देणे,

(ञ) अद्ययावत जमीन महसूलासंबंधी आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(ट) प्रचलित कायद्यानुसार अनुसूचित जमाती संबंधातील प्रक्रिया पूर्ण करणे व अनुसूचित जमातीतील व्यक्तिच्या जमिनींच्या संबंधात आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(ठ) बाधित जमिनीतील सुविधाधिकारांत असलेल्या व्यक्तींच्या नोंदी घेणे व त्या नोंदी अद्ययावत करणे,

(ड) जमिनीवरील झाडे, विहिरी इत्यादी सारख्या मत्तांच्या संबंधातील आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(ढ) जमिनीच्या अकृषिक वापरासंबंधात आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(ण) जमिनीमधील बटाईदारांच्या संबंधातील आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(त) किंवा उभ्या पेरणी केलेल्या पिकांच्या संबंधातील आणि अशा पिकांच्या क्षेत्रा संबंधातील आवश्यक त्या नोंदी घेणे,

(थ) भूमिसंपादन व पुनर्वसन आणि पुनर्स्थापना यांसंबंधातील इतर कोणत्याही नोंदी घेणे किंवा त्यांचे अद्यायावतीकरण करणे,

(द) ताबा घेण्याच्या प्रक्रिये दरम्यान हितसंबधित व्यक्तींनी केलेले कोणतेही अर्ज एकदा प्रारंभिक अधिसूचना काढल्यानंतर दाखल करून घेतले जाणार नाहीत.

प्रकरण चार

पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना

११. **प्रशासकाने पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना तयार करणे** .—(१) जिल्हाधिकाऱ्याने कलम ११ च्या पोटकलम (१) अन्वये प्रारंभिक अधिसूचना प्रसिद्ध केल्यावर पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्रशासक हा स्वतः किंवा कोणत्याही शासकीय अधिकाऱ्याला प्राधिकृत करून किंवा कोणत्याही अभिकरणाला बाह्यसेवा तत्वावर काम नेमून देऊन त्याद्वारे बाधित कुटुंबाचे सर्वेक्षण करील आणि कलम ११ च्या पोट-कलम (१) अन्वये प्रारंभिक अधिसूचना प्रसिद्ध केल्याच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत त्या बाधित कुटुंबाची जनगणना करील.

(२) प्रशासकाने अशा प्रकारे बाधित कुटुंबाच्या केलेल्या सर्वेक्षणामध्ये आणि हाती घेतलेल्या त्यांच्या जनगणनेमध्ये, तो सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालाच्या आधारे आधारसामग्री गोळा करील तसेच, पंचायत व शासकीय अभिलेख यासारख्या दुय्यम स्त्रोतामधून आधारसामग्री गोळा करील आणि बाधित कुटुंबांच्या घरोघरी भेट देऊन आणि बाधित क्षेत्रातील पायाभूत सुविधांच्या बाबतीत स्थळांना भेटी देऊन त्या आधारसामग्रीची पडताळणी करील.

(३) प्रशासकाने तयार केलेल्या प्रारूप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेमध्ये अधिनियमाच्या कलम १६ च्या पोट-कलम (२) मध्ये नमूद केलेल्या तपशीलाबरोबरच पुढील गोष्टींचाही समावेश असेल :—

(एक) विस्थापित होण्याचा संभव असलेल्या कुटुंबांची यादी.

(दोन) बाधित क्षेत्रातील पायाभूत सुविधांची यादी.

(तीन) बाधित क्षेत्रातील धारण जमिनींची यादी.

(चार) बाधित क्षेत्रातील व्यावसायिकांची यादी.

(पाच) बाधित क्षेत्रातील भूमिहीन व्यक्तींची यादी.

(सहा) बाधित क्षेत्रातील अनुसूचित जाती किंवा अनुसूचित जमातीतील व्यक्ती, अपंग व्यक्ती यांसारख्या वंचित गटांची यादी.

(सात) बाधित क्षेत्रातील भूमिहीन शेतमंजुरांची यादी.

(आठ) बाधित क्षेत्रातील रोजगाराकरिता अपेक्षित युवकांची यादी.

(४) प्रशासक, भविष्यात घेतल्या जाणाऱ्या हरकतीचे प्रमाण कमी करण्याच्या दृष्टीने शक्य तेथवर समावेशक व सविस्तर प्रारूप योजना तयार करण्याचा प्रयत्न करील.

(५) प्रशासक, बाधित क्षेत्रांमध्ये खप असलेल्या दोन स्थानिक दैनिक वृत्तपत्रांमध्ये जाहीर नोटीस देऊन त्याद्वारे अधिनियमाच्या कलम १६ च्या पोट- कलम (२) अन्वये त्याने तयार केलेल्या प्रारूप योजनेबाबत लोकांना माहिती देईल.

(६) प्रशासक किंवा त्याने पदनिर्देशित केलेला अधिकारी, त्याला योग्य वाटेल अशा दिनांकास परंतु, कलम १६ च्या पोट-कलम (२) अन्वये त्याने तयार केलेली योजना प्रसिद्ध करण्याच्या पंधरा दिवस अगोदर बाधित क्षेत्रांमध्ये जाहीर सुनावणी घेईल. जाहीर सुनावणीच्या संबधातील नियम ५ च्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, कलम १६ च्या पोट-कलम (५) च्या तरतुदींनुसार घ्यावयाच्या जाहीर सुनावणीस लागू होतील.

१२. **प्रशासकाचे अधिकार कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या** .—प्रशासक पुढील अधिकारांचा वापर करील व कर्तव्ये पार पाडील, आणि जबाबदाऱ्या पार पाडील :—

(क) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यासासाठी आधारसामग्री संकलित करणे व ती तयार करणे आणि सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास करणाऱ्या अभिकरणास ती आधारसामग्री उपलब्ध करून देणे,

(ख) जिल्ह्यातील सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास प्रक्रियेचे समन्वयन करणे.

(ग) बाधित क्षेत्रात कलम ४ च्या पोट-कलम (१) अन्वये राज्य शासनाने काढलेली अधिसूचना प्रसिद्ध करणे,

(घ) नियमांत तरतूद केलेल्या पद्धतीने सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालाचा सारांश प्रसिद्ध करणे,

(ड) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास प्रक्रियेत जाहीर सुनावणीसाठी सूचना प्रसिद्ध करणे.

(च) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास प्रक्रियेदरम्यान जाहीर सुनावणीस उपस्थित राहणे,

(छ) संबंधित बाधित कुटूंबांना व इतरांना प्रारुप सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवाल उपलब्ध करून देणे,

(ज) सामाजिक परिणाम निर्धारण अभ्यास अहवालाचे निर्धारण करणाऱ्या तज्ञ गटाच्या बैठकींना उपस्थित राहणे,

(झ) बाधित क्षेत्रात, नियमांत तरतूद केलेल्या पद्धतीने तज्ञ गटाच्या शिफारशी प्रसिद्ध करणे.

(त्र) बाधित क्षेत्रात नियमांत तरतूद केलेल्या पद्धतीने भूमि संपादनावरील समुचित शासनाचा निर्णय प्रसिद्ध करणे.

(ट) नियमांत तरतूद केलेल्या रीतीने व मुदतीच्या आत बाधित कुटूंबांचे सर्वेक्षण करणे व त्यांची जनगणना हाती घेणे,

(ठ) प्रारुप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना तयार करणे,

(ड) नियमांत तरतूद केलेल्या पद्धतीप्रमाणे प्रारुप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेची लोकांना माहिती करून देणे.

(ढ) संबंधित व्यक्ती व प्राधिकारी यांना पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना प्रारूप उपलब्ध करून देणे,

(ण) बाधित क्षेत्रांमध्ये पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेवर जाहीर सुनावणी घेण्यासाठी सूचना देणे व त्या प्रसिद्ध करणे,

(त) बाधित क्षेत्रातील पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना प्रारुपबाबत जाहीर सुनावण्या आयोजित करणे,

(थ) प्रारुप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेवर सूचना व अभिप्राय देण्याची मागणीकर्त्या संस्थेला संधी देणे.

(द) जिल्हाधिकाऱ्याला प्रारुप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना सादर करणे,

(ध) बाधीत क्षेत्रात मान्य केलेली पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना प्रसिद्ध करणे,

(न) पुनर्वसन व पुनर्स्थापना निवाडा देताना जिल्हाधिकाऱ्याला मदत व सहकार्य करणे,

(प) पुनर्वसन व पुनर्वसाहतीच्या अभ्यासातील प्रगतीचे सनियंत्रण व पर्यवेक्षण करणे,

(फ) पुनर्वसन व पुनर्स्थापना यांच्या कार्यान्वयनोत्तर लेखापरिक्षणास सहकार्य करणे,

(ब) पुनर्वसन व पुनर्स्थापना यासाठी करणे आवश्यक असलेले इतर कोणते ही काम,

१३. **मान्य केलेली पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना प्रसिद्ध करणे** :—(१) पुनर्वसन व पुनर्स्थापना आयुक्त, बाधित क्षेत्रांमध्ये खप असणाऱ्या दोन स्थानिक दैनिक वर्तमानपत्रामध्ये जाहीर नोटीस देऊन त्याद्वारे अधिनियमाच्या कलम १८ अन्वये त्याने अंतिम रुप दिलेल्या मान्यता प्राप्त पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजने विषयी लोकांना माहिती करून देईल.

(२) मान्य केलेल्या योजनेच्या प्रती, संबंधित क्षेत्रामधील पंचायत, तहसीलदार, उपविभागीय दंडाधिकारी, जिल्हाधिकारी आणि प्रशासक यांच्या कार्यालयाना उपलब्ध करून देण्यात येतील. तसेच जो कोणी तशी मागणी करील त्याला ही माहितीचा अधिकार नियम, २००५ अन्वये दस्तऐवज उपलब्ध करून देण्यासाठी आकारणी योग्य असेल अशी फी आकारुन त्या प्रती उपलब्ध करून देण्यात येतील.

१४. **जिल्हाधिकाऱ्याने घोषणा प्रसिद्ध करणे** :—(१) जिल्हाधिकारी कलम १९ च्या पोट कलम (१) अन्वये घोषणा प्रसिद्ध करील जिल्हाधिकारी अशा घोषणे बरोबरच पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेचा सारांशही प्रसिद्ध करील. तथापि मागणीकर्त्या संस्थेने भूमि संपादन खर्चाबाबतची संपूर्ण रक्कम जमा केल्याशिवाय अशी कोणतीही घोषणा प्रसिद्ध करण्यात येणार नाही.

(२) बाधित क्षेत्रामधील ग्रामपंचायतीच्या कार्यालयाच्या आणि ग्रामीण महसूल अधिकारी व नागरी स्थानिक संस्था यांच्या कार्यालयाच्या फलकांवर अशा घोषणेची एक लेखी प्रत लावून ती प्रसिद्ध करण्यात येईल.

(३) अशा प्रसिद्धीचा अंतिम दिनांक हा कलम १९ च्या पोट - कलम (१) खालील घोषणेच्या प्रसिद्धीचा दिनांक असेल.

१५. **भरपाईच्या ऐवजी जमीन देऊ करण्याच्या प्रकरणात अनुसरावयाची कार्यपद्धती** :—(१) सिंचन प्रकल्पाच्या बाबतीत प्रशासक, लाभ मिळालेल्या क्षेत्रामधील जमिनीच्या संपादनाच्या प्रयोजनार्थ या नियमांना जोडलेल्या जोडपत्र-एक मध्ये नमूद केलेले टप्पे लागू केल्यानंतर उपलब्ध होऊ शकेल अशा प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील पर्याप्त जमिनीच्या शक्यतेचा विचार करील. लाभक्षेत्रात पुरेशी जमीन उपलब्ध

आहे अशी जर प्रशासकाची खात्री पटली तर, तो प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रामधील जमीन संपादन करण्याच्या प्रयोजनार्थ, अशा प्रकल्पास लागू होण्यासाठी जोडपत्र -एक मध्ये नमूद केलेल्या टप्प्यापैकी एक टप्पा निश्चित करील.

(२) बाधित क्षेत्रातील शेतजमीनीची मालकी असलेले आणि ज्यांची जमीन संपादित करण्यात आली आहे किंवा जमिनीचे संपादन केल्याच्या परिणामी ज्यांचे सीमांतिक शेतकऱ्याच्या किंवा भूमिहीनाच्या दर्जात रुपांतर झालेले आहे, असे प्रत्येक बाधित कुटूंब संपादित केलेल्या जमिनीबद्दल द्यावयाच्या भरपाईऐवजी लाभक्षेत्रातील जमिनीच्या बदल्यात जमीन मिळण्यास आणि अशा बाधित व्यक्तीची अशी भरपाई देण्याच्या वेळी जमिनीच्या संपादनाच्या प्रमाणशीर प्रशासकीय खर्चासह, जमिनीचे मूल्य, भोगवटा मूल्यापोटी जिल्हाधिकाऱ्याकडे जमा करावयाची रक्कम देण्यास पात्र आहे, अशी प्रत्येक बाधित कुटुंबाला नमुना चार मध्ये नोटीस देण्यात येईल.

(३) भरपाईचे प्रदान करतेवेळी बाधित व्यक्तीकडून जमा करण्यात येणाऱ्या जमिनीच्या भोगवटा मूल्याची रक्कम प्रशासकाच्या नावे स्वतंत्र खात्यात जमा करण्यात यावी.

(४) नोटीस मिळाल्यानंतर जमीन मिळण्यासाठी पात्र असलेली बाधित व्यक्ती संपादित केलेल्या जमिनीच्या भरपाई ऐवजी त्या जमिनीच्या बदल्यात जमीन स्वीकारण्यास तयार आहे असे प्रशासकाला लेखी कळवील अशी तयारी नमुना-पाच मध्ये कळविण्यात येईल.

(५) ज्या व्यक्तींनी जमीन स्वीकारण्याची तयारी दर्शविली आहे, त्या व्यक्तींची नावे नमुना-सहा मधील नोंदवहीत ठेवण्यात येतील. प्रशासकाच्या कर्मचारी वर्गाकडून जनगणनेचा नमुना भरण्यात येईल. आणि उक्त नमुना-सहा वर प्रकल्पबाधित व्यक्तींची स्वाक्षरी घेण्यात येईल.

(६) नोटीस मिळाल्यानंतर जी बाधित व्यक्ती जमीन मान्य करण्यास पात्र आहे, पण जमिनी/जमीन स्वीकारण्यास तयार नाहीत अशी व्यक्ती जमिनी / जमीन स्वीकारण्यास तयार नाही असे नमुना-सात मध्ये प्रशासकाला लेखी कळविल. लेखी स्वरुपातील अशी तयारी मिळाल्यानंतरच बाधित व्यक्तींना संपादित केलेल्या जमिनीसाठी भरपाईच्या रकमेचे प्रदान करण्यात येईल आणि जमिनीसाठी जमीन मिळण्यासंबंधीची तिची किंवा तिच्या वारसांची आणखी कोणतीही विनंती नंतरच्या कोणत्याही टप्प्यावर विचारात घेतली जाणार नाही.

(७) बाधित कुटुंबाला जमिनीसाठी जमिनीचे नियतवाटप करतेवेळी संपादनापूर्वी बाधित कुटुंबाने ज्या भोगवटा दर्जाची जमीन धारण केलेली असेल त्याच भोगवटा दर्जाची जमीन देण्यात यावी.

परंतु, जर वाटपग्राही हा जमिनीचा भोगवटादार वर्ग - दोन मध्ये मोडत असेल तर तो जमिनीचे रुपांतरण करून घेण्यास हक्कदार होईल आणि अशा वाटपग्राहीला पर्यायी जमिनीचे नियतवाटप केले असेल तेव्हा तो दहा वर्षांच्या कालावधींनतर राज्य शासनाने वेळोवेळी विनिर्दिष्ट केलेले असेल असे पट्टामूल्य भरल्यावर ती जमीन भोगवटादार वर्ग - एक मध्ये समाविष्ट करून घेण्यास हक्कदार असेल.

१६. **वर्षासन किवा रोजगाराचा पर्याय** :—(१) राज्य शासनाचे विभाग, सार्वजनिक उपक्रम, स्थानिक स्वराज्य संस्था, शासकीय अनुदानप्राप्त संस्था व महाराष्ट्र सहकारी संस्था, १९६० (१९६१ चा महा.२४) याच्या कलम ७३ (अ) खाली विनिर्दिष्ट केलेल्या सहकारी संस्था यांच्या आस्थापनांमधील गट क व गट ड प्रवर्गातील सर्व सेवांमध्ये प्रकल्पबाधित व्यक्तींच्या नामनिर्देशीतांचा रोजगारासाठी पाच टक्कयांपेक्षा कमी नसेल इतका, प्राथम्य कोटा असेल.

(२) राज्य शासनाकडून अनुरुप हिश्याच्या अंशदानाच्या स्वरुपात सहाय्य घेणाऱ्या लाभार्थी व्यक्ती, संस्था, कंपन्या, कारखाने, साखर-कारखाने, सूत-गिरण्या, आपल्या गट क आणि गट ड संवर्गातील पदसंख्येच्या किंवा त्यास समतुल्य असलेल्या तांत्रिकेतर किंवा तांत्रिक कर्मचारी वर्गाच्या एकूण संख्येच्या पाच टक्क्यांपेक्षा कमी नसेल इतक्या रोजगाराची प्रकल्पाबाधित व्यक्तींच्या नामनिर्देशित व्यक्तींकरिता तरतूद करील:

परंतु, उपरोक्त प्राथम्य हे, खुल्या व विभिन्न आरक्षण प्रवर्गामध्ये यथाप्रमाण पसंतीक्रम पद्धतीने देण्यात येईल.

(३) प्रकल्पबाधित व्यक्ती प्रमाणपत्र धारण करणाऱ्या उमेदवाराची नियुक्ती ही, गट क आणि गट ड मधील रिक्त जागांवर पाच टक्क्यांचा प्राथम्य कोट्यामधून आणि नियुक्ती करणाऱ्या प्राधिकरणाकडून जाहिरात देऊन करण्यात येईल. अशा नियुक्त्या ह्या उक्त पदांच्या सेवाप्रवेश नियमानुसार व स्पर्धात्मक परीक्षा कोणतीही असल्यास तिच्यामधील गुणवत्तेच्या आधारे उमेदवारांची योग्य योग्यता पडताळून पाहिल्यानंतर काटेकोरपणे करण्यात येतील.

(४) प्रकल्पबाधित व्यक्तींची नियुक्ती प्राथम्य कोट्यामधून करण्यात येईल, तेव्हा तिचे मूळ प्रकल्पबाधित व्यक्ती प्रमाणपत्र ते देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याकडे पुष्टी करण्यासाठी पाठवण्यात येईल. प्रमाणपत्र देणाऱ्या प्राधिकाऱ्याचे पुष्टिपत्र मिळाल्यानंतरच अशा व्यक्तींची नियुक्ती कायम करण्यात येईल. प्रमाणपत्र देणारा प्राधिकारी नोंदवहीत नोंद घेईल आणि प्रमाणपत्राची पडताळणी केली आणि ते वैद्य असल्याचे आढळले असे नियुक्ती प्राधिकाऱ्यास कळवील आणि त्यावर रद्द असा शिक्का मारुन ते मूळ प्रमाणपत्र त्यांच्याकडे ठेवील.

(५) रोजगार किंवा वर्षासनाची रक्कम या ऐवजी प्रत्येक बाधित कुटुंबास रुपये पाच लाखाचे एक रक्कमी प्रदान हा पर्याय स्वीकारणाऱ्या

व्यक्तीस उक्त पाच टक्क्यांच्या प्राथम्य कोट्यामधून रोजगारासाठी प्रकल्पबाधित व्यक्ती प्रमाणपत्र देण्यात येणार नाही.

(६) मागणीकर्ती संस्था, अशा बाधित व्यक्तींना योग्य ती नोकरी मिळणे शक्य व्हावे, यासाठी त्यांच्याकरिता प्रशिक्षण सुविधांची व्यवस्था करील.

(७) मागणीकर्ती संस्था, बाधित व्यक्तींना स्वयं- रोजगारासाठी उद्योजकता, तांत्रिक व व्यावसायीक कौशल्याच्या विकासाकरिता आवश्यक त्या प्रशिक्षण सुविधा पुरवील.

(८) सिंचन प्रकल्पाच्या बाबतीत, अधिनियमा सोबत जोडलेल्या तिसऱ्या अनुसूचीनुसार पायाभूत सुविधांची व किमान मूलभूत सोयी सुविधांची परिपूर्ती करून त्या, स्थानिक संस्थाकडे हस्तांतरित केलेल्या असल्याशिवाय आणि पात्र व इच्छूक असलेल्या प्रकल्पबाधित व्यक्तीना जमिनीच्या बदल्यात जमिनीचे वाटप करण्यात आल्याशिवाय प्रशासक संपादन कर्त्या संस्थेस घळभरणीसाठी (गॉर्जफिलिंग) परवानगी देणार नाही.

प्रकरण पाच

पुनर्वसन व पुनर्स्थापना

१७. **पुनर्वसन व पुनर्स्थापना विषयक घटक** :—(१) ज्या प्रकल्पांच्या संबंधात अधिनियमाच्या कलम ११ च्या पोट-कलम (१) खालील प्रारंभिक अधिसूचना काढण्यात आली असेल अशा प्रकल्पातील बाधित कुटूंबाचे केवळ अधिनियमाच्या दुसऱ्या व तिसऱ्या अनुसूचीअनुसार पुनर्वसन व पुनर्वसाहतीचे घटक म्हणून विचार केला जाण्यासाठी पात्र ठरतील.

भूमी संपादन पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित भरपाई मिळण्याचा आणि पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०) याच्या प्रारंभापूर्वी महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९८६ (१९८९ चा महा. ३२) आणि त्याद्वारे निरसित करण्यात आलेला महाराष्ट्र प्रकल्पामुळे विस्थापित झालेल्या व्यक्तीची पुनर्स्थापना अधिनियम, १९७६ (१९७६ चा महा. ४१) यांच्या तरतुदी आणि ज्याद्वारे १९८६ च्या उक्त अधिनियमास निरसित करण्यात आले त्या महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ (२००१ चा महा. ११) यांच्या तरतूदी ज्यांना लागू असतील अशी प्रकल्पबाधित कुटुंबे, अधिनियमाच्या दुसऱ्या व तिसऱ्या अनुसूचीनुसार पुनर्वसन व पुनर्वसाहतीचे घटक म्हणून विचार केला जाण्यासाठी पात्र ठरणार नाहीत.

(२) नागरीकरणाच्या प्रयोजनार्थ जमीन संपादन करण्यात आली असेल तेव्हा विकसित जमिनीच्या वीस टक्के इतकी जमीन देऊ करतेवेळी त्याबाबतीत पायाभूत सुविधांच्या घटकांकरिता वापरण्यात येणारी जमीन ही, विकसित जमिनीच्या वीस टक्क्यांची गणना करताना विचारात घेतली जाणार नाही.

(३) ज्यामध्ये अनुसूचीत जातींच्या व अनुसूचीत जमातीच्या कुटूंबाचे अनैच्छिकपणे विस्थापन होत असेल अशा, मागणीकर्त्या संस्थेच्या वतीने जमीन संपादन करण्यात येणाऱ्या प्रकल्पांच्या बाबतीत, राज्य शासन, राज्याच्या संबंधित सामाजिक न्याय विभागाशी आणि त्या क्षेत्रातील ग्रामपंचायती व नागरी स्थानिक संस्थाशी विचारविनिमय करून विकास आराखडा तयार करील. उक्त आराखडयास ग्राम सभेची किंवा पंचायतीची किंवा नागरी स्थानिक संस्थांची संमती मिळवण्याच्या वेळी ग्राम सभेमध्ये तो वाचून दाखवण्यात येईल व त्यावर चर्चा करण्यात येईल.

(४) कलम २१ अनुसार संपादित करावयाच्या जमिनीमध्ये हितसंबंध असलेल्या व्यक्तींचे दावे मागवतेवेळी जिल्हाधिकारी मागणीकर्त्या संस्थेला नोटीस देईल. मागणीकर्त्या संस्थेस संपादित करण्यात येणाऱ्या जमिनीच्या भरपाईच्या रकमेबाबत तसेच संपादित करण्यात येणाऱ्या त्या जमिनीच्या बाजारमूल्याबाबत जिल्हाधिकाऱ्याकडे आपले मत व्यक्त करता येईल.

(५) द्यावयाची भरपाईची रक्कम ही, चार कोटी रुपयांपेक्षा कमी असेल तर उप जिल्हाधिकारी (भूमि संपादन) किंवा यथास्थिती उप विभागीय अधिकारी, अधिनियमाच्या कलम २३ अन्वये निवाडा घोषित करील.

(६) द्यावयाची भरपाईची रक्कम ही, चार कोटी रुपयांपेक्षा अधिक असेल व दहा कोटी रूपयांपेक्षा कमी असेल तर, जिल्ह्याचा जिल्हाधिकारी निवाडा घोषित करील.

(७) द्यावयाची भरपाईची रक्कम ही, दहा कोटी रुपयांपेक्षा अधिक असेल तर जिल्हाधिकारी, संबंधित महसूली विभागाच्या विभागीय आयुक्तांची पूर्व मान्यता घेईल आणि त्यांनतरच निवाडा घोषित करील

(८) वरील उप-नियम (५),(६) व (७) या मध्ये उप जिल्हाधिकारी (भूमि संपादन) किंवा उप विभागीय अधिकारी किंवा जिल्हाधिकारी यांकरिता विनिर्दिष्ट केलेली प्राधिकृत आर्थिक मर्यादा प्रत्येक वर्षाच्या १ जानेवारी रोजी आपोआप दहा टक्क्यांनी वाढविण्यात येईल.

(९) संपादित करण्यात येणारी जमीन ही नगरपरिषद क्षेत्राच्या किंवा महानगरपालिका क्षेत्राच्या हद्दीच्या बाहेर स्थित असेल तर अधिनियमाच्या कलम २६ च्या पोट-कलम (१) अनुसार गणना केलेले बाजार मूल्य राज्य शासनाने अधिसूचित केलेल्या घटकांच्या पटीत वाढवण्यात येईल.

(१०) कलम ३३च्या पोट-कलम (१) खालील निवाड्यामध्ये करण्यात आलेल्या दुरुस्त्यांच्या परिणामी, एखाद्या व्यक्तींस कोणतीही अतिरिक्त रक्कम दिली गेली असल्याचे आणि तिला देण्यात आलेली उक्त अतिरिक्त रक्कम परत करण्यास तिने नकार दिला असल्याचे सिद्ध झाले असेल त्याबाबतीत ती रक्कम तिच्याकडून जमीन महसूलाच्या थकबाकीप्रमाणे वसूल करण्यात येईल.

(११) कोणत्याही भूमि संपादनाच्या कार्यवाहीस तातडीच्या भूमि संपादनाबाबतचे कलम लागू करण्यापूर्वी जिल्हाधिकारी राज्य शासनाची पूर्व मंजूरी घेईल.

(१२) खाजगी कंपनीने जमीन मालकाशी खाजगीरीत्या वाटाघाटी करून १००० हेक्टरपेक्षा अधिक जमीन खरेदी केली असेल त्याबाबतीत, या नियमांखालील पुनर्वसन व पुनर्स्थापना यांच्याशी संबंधित तरतुदी ह्या ग्रामीण क्षेत्रामध्ये किंवा नागरी क्षेत्रामध्ये लागू असतील.

१८. **भूमि संपादन अधिनियम, १८९४ अन्वये सुरू करावयाची भूमि संपादन कार्यवाही** :— (१) भूमि संपादन अधिनियम, १८९४ (१८९४ चा १) याच्या कलम ४ च्या पोट-कलम (१) खालील अधिसूचना ३१ डिसेंबर,२०१३ पूर्वी काढण्यात आली असेल आणि उक्त भूमि संपादन अधिनियम, १८९४ (१८९४ चा १) याच्या कलम ११ खालील निवाडा दि. ३१ डिसेंबर,२०१३ पूर्वी घोषित करण्यात आला नसेल तेव्हा त्याबाबतीतील कोणतीही कार्यवाही भूमि संपादन पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित भरपाई मिळण्याचा आणि पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०) याची कलमे २६ ते ३० या मध्ये दिलेल्या सूत्रानुसार पुढे चालू ठेवण्यात येईल.

(२) महाराष्ट्र औद्योगिक विकास अधिनियम, १९६१ (१९६२ चा ३) याच्या प्रकरण सहा खालील अधिसूचना ३१ डिसेंबर, २०१३ पूर्वी प्रसिद्ध करण्यात आली असेल आणि त्या दिनाकांपूर्वी उक्त अधिनियमाच्या कलम ३२ अन्वये भूमि संपादनाबाबतचा निवाडा देण्यात आलेला नसेल तेव्हा त्याबाबतीतील कोणतीही कार्यवाही, भूमि संपादन पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित भरपाई मिळण्याचा आणि पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०) याची कलमे २६ ते ३० या मध्ये दिलेल्या सूत्रानुसार पुढे चालू ठेवण्यात येईल.

(३) महाराष्ट्र प्रादेशिक नियोजन व नगररचना अधिनियम, १९६६ (१९६६ चा महा. ३७) अनुसार सार्वजनिक प्रयोजनार्थ जमीन राखून ठेवण्यात आली असेल, आणि भूमि संपादन अधिनियम,१८९४ (१८९४ चा १) याच्या कलम ६ च्या पोट- कलम (१) खालील घोषणा ३१ डिसेंबर, २०१३ पूर्वी करण्यात आली असेल आणि भूमि संपादन अधिनियम, १८९४ (१८९४ चा १) याच्या कलम ११ खालील निवाडा ३१ डिसेंबर, २०१३ पूर्वी घोषित करण्यात आला नसेल तेव्हा त्याबाबतीतील कार्यवाही ही भूमि संपादन पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करताना उचित भरपाई मिळण्याचा आणि पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ (२०१३ चा ३०) याची कलमे २६ ते ३० यामध्ये दिलेल्या सूत्रानुसार पुढे चालू ठेवण्यात येईल.

प्रकरण सहा

पुनर्वसन व पुनर्स्थापना समिती आणि राज्य संनियत्रण समिती

१९. **प्रकल्प स्तरावर पुनर्वसन व पुनर्स्थापना समिती स्थापन करणे** :—(१) राज्य शासन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेच्या अंमलबजावणीचे संनियत्रण करण्याकरिता व तिच्या प्रगतीचा आढावा घेण्याकरिता आणि ग्रामीण क्षेत्रांमधील ग्रामसभेशी आणि नागरी क्षेत्रांमधील नगर परिषदेशी विचार विनिमय करून अंमलबजावणी नंतरचे सामाजिक परीक्षण पार पाडण्याकरिता प्रकल्पस्तरावर पुनर्वसन व पुनर्स्थापना समिती स्थापन करील.

(२) प्रशासकाकडून प्रारुप पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना तयार करण्यात येईल तेव्हा समित्या आपआपली पहिली बैठक घेतील. समिती योजनेवर चर्चा करील आणि सूचना व शिफारशी करील.

त्यानंतर या पुढच्या बैठकींमध्ये पुनर्वसाहतीची प्रक्रिया पूर्ण होईपर्यंत समितीची महिन्यातून एकदा बैठक घेण्यात येईल आणि त्यामध्ये अंमलबजावणी नंतरच्या पुनर्वसन व पुनर्वसाहत याबाबतच्या प्रगतीवर चर्चा करण्यात येईल.

(३) अंमलबजावणी नंतरच्या सामाजिक लेखापरीक्षणावरील चर्चा करण्याच्या प्रयोजनार्थ, समितीची तीन महिन्यातून एकदा बैठक घेण्यात येईल.

(४) राज्य शासनाने शासकीय कर्मचाऱ्यांसाठी वेळोवेळी विनिर्दिष्ट केलेल्या दराने समितीच्या सदस्यांना प्रवास भत्ता मिळेल.

(५) जर समितीची इच्छा असेल तर तिला बाधित क्षेत्राला भेट देता येईल आणि बाधित कुटुंबांशी चर्चा करता येईल, तसेच पुनर्स्थापना प्रक्रियेचे संनियंत्रण करण्याच्या उद्देशाने पुनर्स्थापना क्षेत्रांना स्थळ भेटी देता येतील.

२०. **राज्य संनियत्रण समिती घटित करणे** :—(१) राज्य शासन अधिनियमाखालील पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजना किंवा आराखडे

यांच्या अंमलबजावणी आढावा घेण्यासाठी व त्यांचे संनियंत्रण करण्यासाठी राज्य संनियंत्रण समिती घटित करील.

(२) प्रकल्पाकरिता पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेण्यासाठी व तिचे संनियंत्रण करण्यासाठी, राज्य संनियत्रण समिती ही, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना आयुक्ताने कलम १८ अन्वये मान्यता दिलेल्या पुनर्वसन व पुनर्स्थापना योजनेच्या प्रसिध्दीपासून एका महिन्यांच्या आत आपली पहिली बैठक घेईल आणि त्यानंतर राज्य संनियत्रण समितीच्या पुढील बैठकी सहा महिन्यानंतर घेण्यात येतील जर समितीची इच्छा असेल तर तिला सहा महिन्यांच्या कालावधी पूर्वीही आपली बैठक घेता येईल.

(३) तज्ञांना देय असलेले भत्ते, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना आयुक्ताच्या भत्त्यांप्रमाणेच असतील.

प्रकरण सात

भूमिसंपादन पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरण

२१. **भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरण** :—(१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, राज्याच्या प्रत्येक महसूल विभागातील भूमिसंपादनाच्या संबंधातील विवाद तातडीने निकालात काढण्याच्या प्रयोजनार्थ, भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरण स्थापन करील. आणि त्या विभागाच्या मुख्यालयाच्या ठिकाणी त्याचे कार्यस्थान असेल.

(२) राज्य शासनाने केलेल्या घोषणेनुसार उक्त प्राधिकरणे कार्य करतील.

(३) उक्त प्राधिकरणाच्या पीठासीन अधिकाऱ्याची राज्य शासनाकडून **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे नियुक्ती केली जाईल.

(४) राज्याच्या महसूल विभागातील तहसीलदाराच्या दर्जाचा एक निबंधक असेल आणि राज्य शासनाच्या महसूल विभागासह शासकीय कर्मचाऱ्याच्या वेगवेगळया संवर्गातून नियुक्त करावयाचे अव्वल कारकून दर्जाचे दोन कर्मचारी, एक लघुलेखक, चार लिपीक, एक वाहनचालक व तीन चपराशी यासह इतर कर्मचारीवर्ग असेल.

(५) उक्त प्राधिकरणाचा निबंधक आणि इतर अधिकारी व कर्मचारी यांचे वेतन व भत्ते हे त्यांच्या मूळ विभागांमध्ये त्यांना मिळत असलेल्या वेतन व भत्त्याप्रमाणेच असतील आणि त्यांना त्यांच्या मूळ वेतनाच्या (त्यामध्ये श्रेणी वेतन अंतर्भूत आहे) दहा टक्के एवढ्या दराने प्रतिनियुक्ती भत्ता देण्यात येईल. त्यांच्या सेवाशर्ती ह्या, महाराष्ट्र नागरी सेवा नियमांनुसार त्यांना लागू असलेल्या सेवाशर्तीप्रमाणेच असतील.

(६) उक्त प्राधिकरणाच्या पीठासीन अधिकाऱ्यास पुढे विहित केल्याप्रमाणे वेतन मिळेल :—

(क) जर तो सेवेत असेलेला जिल्हा न्यायाधीश असेल तर शासकीय सेवेतील त्यांचे अंतिम वेतन अधिक मूळ वेतनाच्या (त्यामध्ये श्रेणी वेतन अंतर्भूत आहे) दहा टक्के प्रतिनियुक्ती भत्ता,

(ख) जर तो सेवेत असलेला जिल्हा न्यायाधीश नसेल तर जिल्हा न्यायाधीशाच्या वेतनमानात आणि मूळ वेतनाच्या (त्यामध्ये श्रेणी वेतन अंतर्भूत आहे) दहा टक्के प्रतिनियुक्ती भत्ता,

(ग) निवृतिवेतन विषयक लाभ उपदान व इतर सेवानिवृत्ती विषयक लाभ हे त्यांना लागू असलेल्या संबंधित नियमांनुसार पीठासीन अधिकाऱ्याला लागू असतील.

२२. **भूमिसंपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरणाच्या आस्थापनेचा अधिकार** :—खोटा दावा करून किंवा कपटपूर्ण रीतीने कोणताही पुनर्वसन व पुनर्स्थापना विषयक लाभ मिळवलेला असेल त्याबाबतीत भूमिसंपादन , पुनर्वसन व पुनर्स्थापना प्राधिकरणाच्या आस्थापनेला दिवाणी न्यायालयाचा अधिकार असेल. उक्त लाभ आर्थिक स्वरुपात मिळवलेले असतील तर राज्य शासनाकडून जमीन महसूलाची थकबाकी म्हणून ते लाभ वसूल केले जाण्यास पात्र असतील आणि जर उक्त लाभ हे जमीन व घरे यांच्या स्वरुपात मिळवलेले असतील तर त्या अपकर्त्यास त्या जमिनीतून व घरांतून बेदखल करून वसूल केले जाण्यास पात्र असतील, अशा प्रकारे रिकामी केलेली जमीन व घरे ही केवळ त्याच प्रकल्पातील बाधित व्यक्तींच्या पुनर्वसनाकरिता व पुनर्वसाहतीकरिता वापरण्यात येतील आणि ती अन्य कोणत्याही प्रयोजनाकरिता वापरण्यात येणार नाहीत.

२३. **मूळ जमीन मालकाला जमीन परत करणे** :— अधिनियमांतर्गत संपादन करण्यात आलेली कोणतीही जमीन ताब्यात घेण्यात आल्याच्या दिनांकापासून पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी न वापरता तशीच पडून राहिली तर ज्या मागणीकर्त्या संस्थेकरिता ती जमीनसंपादन करण्यात आली होती त्या संस्थेला नोटीस बजावून आणि तिला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देऊन आणि संपादित जमिनीचा ताबा घेऊन राज्य शासनाने याबाबतीत आवश्यक तो लेखी आदेश संमत करून, ती जमीन मूळ मालकाला किंवा मालकांना किंवा यथास्थिती त्यांच्या कायदेशीर वारसांना अथवा समुचित शासनाच्या भू-बँकेला परत केली जाईल. जर मागणीकर्त्या संस्थेने जमिनीचा ताबा दिलेला नसेल तेव्हा दंडाधिकारी, संबंधित मागणीकर्त्या संस्थेला पूर्व सूचना देऊन, त्या जमिनीचा ताबा घेईल व ती राज्य शासनाच्या स्वाधीन करील.

नमुना एक

[नियम ३ (३) पहा]

सामाजिक परिणाम निर्धारण अहवाल

भाग क्र. सामाजिक परिणाम निर्धारणाद्वारे समाविष्ट करावयाचे सामाजिक आर्थिक व सांस्कृतिक या निष्कषांची यादी

प्रकल्प क्षेत्रातील लोकसंख्येचे तपशील

- वय, लिंग, जात, धर्म
- साक्षरता, आरोग्य व पोषण विषयक दर्जा, दारिद्र्यरेषा
- महिला दुर्बल गट, बालक, वयस्क महिला कुटुंब प्रमुख यांना वेगवेगळया रीतीने सशक्त बनविणे
- नातेसंबंधाचे स्वरुप व कुटुंबातील महिलांची भूमिका
- सामाजिक व सांस्कृतिक संघटना
- प्रशासकीय संघटना
- राजकीय संघटना
- नागरी समाज संघटना व सामाजिक चळवळ
- जमिनीचा वापर व उपजिविका
- कृषि व कृषीतर वापर
- जमीन मृदा, पाणी, झाडे इत्यादींचा दर्जा
- पशुधन
- औपचारिक व अनौपचारिक कामे व रोजगार
- कामगार व महिलांच्या कामाचे कौटुंबिक विभाग
- स्थलांतर
- कौटुंबिक उत्पन्न स्तर
- उपजीविका प्राधान्य
- अन्न सुरक्षा
- स्थानिक अर्थविषयक कार्य
- औपचारीक व अनौपचारीक स्थानिक उद्योग
- प्रत उपागमन
- मजुरी दर
- स्थानिक उपजीविकेत योगदान देणा-या घटकांमध्ये विशेष उपजीविका कार्यातील महिलांचा सहभाग
- नैसर्गिक साधनसंपत्तीच उपागमन
- सामाईक मालमत्तेची साधने
- खाजगी मालमत्ता
- सिंचन सुविधा
- बाजारपेठांची उपागमन
- पर्यटन स्थळे
- उपजीविका प्रचालन कार्यक्रम
- सहकारी व इतर उपजीविकेशी संबंधित संघ, निर्वाह पर्यावरणाचा दर्जा
- बोध, सौंदर्यविषयक दर्जा, ओढ व आकांक्षा
- वसाहत आकृतीबंध
- घरे
- सामाजिक व नागरी अवकाश
- धार्मिक स्थळे व सांस्कृतिक अर्थ

- भौतिक पायाभूत सुविधा (पाणीपुरवठा, मलप्रवाह व्यवस्था इत्यांदीसह)
- सार्वजनिक पायाभूत सुविधा (शाळा, आरोग्य सुविधा, अंगणवाडी केंद्रे, सार्वजनिक वितरण व्यवस्था
- सुरक्षा गुन्हे, हिंसा
- महिला सामाजिक संमेलन केंद्रे

भाग-ख मुख्य परिणाम क्षेत्रे

जमीन उपजीविका व उत्पन्न यावरील परिणाम

- रोजगाराचा स्तर व स्वरुप
- कुटुंबाच रोजगार स्वरुप
- उत्पन्नाचा स्तर
- अन्न सुरक्षा
- राहणीमानाचा दर्जा
- उत्पादक साधनांची उपागमन व त्यावरील नियत्रंण
- आर्थिक अवलंबित्व किंवा दुबळेपणा
- स्थानिक अर्थव्यवस्थेची फाटाफूट
- निर्धनतेची जोखीम
- उपजिविकेचे विकल्प महिलांना उपलब्ध असणे

भौतिक साधनसंपत्तीवरील परिणाम

- नैसर्गिक साधनसंपत्ती मृदा, हवा, पाणी, वन यावरील परिणाम
- उपजिविकेसाठी जमीन व सार्वजनिक मालमत्ता, नैसर्गिक साधनसंपत्ती यावरील ताण

खाजगी मत्ता, सार्वजनिक सेवा व सुविधां यावरील परिणाम

- विद्यमान आरोग्य व शिक्षण सुविधांची क्षमता
- गृहनिर्माण सुविधांची क्षमता
- स्थानिक सेवा पुरवण्यावरील ताण
- विद्युत व पाणीपुरवठा, रस्ते, स्वच्छता व कचरा व्यवस्थापन व्यवस्थेची पर्याप्तता
- खाजगी भत्यांवरील विंधन, विहीरी तात्पुरते निवारे इत्यादी यासारख्या परिणाम

आरोग्यावरील परिणाम

- स्थलांतरणामुळे आरोग्यावर परिणाम होणारे स्तर
- विशेष जोर.... प्रकल्पाची ... दिल्यामुळे आरोग्यावर होणारे परिणाम
- महिलांच्या आरोग्यावरील परिणाम
- वयस्कर व्यक्तींवरील परिणाम

सांस्कृतिक व सामाजिक सलंग्नतेवरील परिणाम

- स्थानिक राजकीय संरचनेचे रुपांतर
- लोकसंख्या विषयक बदल
- आर्थिक परिस्थिती संतूलन बदल
- प्रमाणके, विश्वास, मूल्य व सांस्कृतिक जीवन यावरील परिणाम
- गुन्हे व अनुचित कारवाया
- विस्थापनाचा ताण
- कुटुंब संलग्नता विभक्तीचा परिणाम
- महिलांवरील हिसांचार

नमुना - दोन

[नियम ३ (५) पहा]

सामाजिक परिणाम व व्यवस्थापन योजना (एसआयएमपी)

(क) सौम्यकरता दृष्टीकोन

(ख) परिणाम दूर करणे, सौम्य करणे व त्याची भरपाई करणे यासाठी उपाय योजना करणे

(ग) पुनर्वसन व पुनर्स्थापना विषयक अटींमध्ये समाविष्ट केलेल्या असतील अशा उपाययोजना करणे आणि अधिनियमात दिलेल्या आराखडयाप्रमाणे भरपाई देणे.

(घ) मागणीकर्त्या संस्थेने नमूद केलेल्या असतील अशा उपाययोजना प्रकल्प प्रस्तावात समाविष्ट करणे

(ङ) सामाजिक परिणाम निर्धारण प्रक्रियेच्या आणि सार्वजनिक सुनावण्याच्या निष्कर्षादाखल उत्तर म्हणून मागणीकर्त्या संस्थेने नमूद केलेल्या असतील अशा उपाययोजना हाती घेणे.

(फ) सामाजिक परिणाम व्यवस्थापन योजनेमध्ये संख्यात्मक रचनेचे वर्णन व प्रत्येक शामक उपाय योजण्यासाठी जबाबदार असलेली मुख्य व्यक्ती आणि कालमर्यादा व प्रत्येक कार्याचा खर्च यांचा समावेश करावा.

नमुना - तीन

[नियम ९ (६) पहा]

भाग-क पूर्व लेखी संमतीचा किंवा प्रतिज्ञापत्राचा नमुना

अनुक्रमांक संबंधित व्यक्तींचा तपशील

१. ज्याच्या नावावर जमिनीची नोंद आहे अशा व्यक्तीचे नाव :

२. पती / पत्नीचे नाव :

३. वडील / आईचे नाव :

४. पत्ता :

५. गाव / वस्ती :

६. ग्राम पंचायत / नगरपालिका / वसाहत :

७. तहसील / तालुका :

८. जिल्हा :

९. कुटुंबातील इतर सदस्यांचे नाव व वय :
(अवलंबित मुले व प्रौढ व्यक्तींसह)

१०. मालकीच्या जमिनीची व्याप्ती :

११. विवादास्पद जमिनी कोणत्याही असल्यास :

१२. पट्टा / भाडेपट्टा/ इनामपत्रे / कोणतीही असल्यास :

१३. कुळवहीवाटासह इतर कोणतेही हक्क असल्यास :

१४. शासन संपादन करीत असलेल्या माझ्या जमिनीच्या बाबतीत मी पुढीलप्रमाणे असे नमूद करतो की, मी या संमतीपत्राचा मजकूर वाचला आहे समजून घेतला असून तो मला ..... भाषेत समजावून सांगितला आहे व माझी या संपादनास संमती आहे /संमती नाही. :

बाधित कुटुंबाची स्वाक्षरी / अंगठा व दिनांक

संपूर्ण माहिती या नमुन्यावर कोणतीही स्वाक्षरी घेण्यापूर्वी देण्यात यावी.जमीन मालकांना त्यांच्या जमिनीच्या बदल्यात काय देण्यात येईल व त्यांच्या पुनर्वसनासाठी काय करण्यात येईल याबाबतच्या अटी व शर्ती या नमुन्यासोबत जोडलेल्या असाव्यात.

स्वाक्षरी घेतलेला नमुना प्राप्त करण्याचा पदनिर्देशित जिल्हा अधिकाऱ्याची दिनांकित स्वाक्षरी .

जर त्यांनी संमती देण्यास नकार दिला किंवा त्यांनी या नमुन्यावर संमती न देण्याचे संमत केले तर, अशा कोणत्याही व्यक्तीला धमकावने किंवा त्यांना इजा पोहचवणे हा कायद्याने गुन्हा ठरेल.त्यामध्ये त्यांना कोणत्याही प्रकारची धमकी देणे, किंवा त्यांच्या पैशांच्या हानीस किंवा त्यांना शारीरिक दुखापत पोहचवण्यास किंवा त्याच्या परिणामी त्यांच्या कुटुंबाला इजा पोचविण्यास कारणीभूत ठरणारे कोणतेही कृत्य करणे यांचा समावेश असेल जर अशा प्रकारची कोणतीही धमकी देण्यात आली तर हा नमुना रद्दबातल ठरेल.

भाग-ख

ग्राम सभेच्या ठरावाचा नमुना

आम्ही, खालील सही करणार ..... ग्राम सभेचे सदस्य ..... जिल्ह्यामधील ..... तहसील / तालुक्यातील ..... ग्राम पंचायती हद्दीतील

याद्वारे असे नमूद करतो की, पुढील प्रमाणन हे ..... च्या प्रशासनाने व अधिकाऱ्यांनी दिलेल्या माहितीवर आधारित आहे. जर ती माहिती अपूर्ण किंवा चुकीची आढळून आली आणि किंवा जर कोणतीही संमती ही, धमकी देऊन लबाडीने किंवा चुकीची माहिती देऊन प्राप्त केलेली असेल तर अशी कोणतीही संमती रद्दबातल ठरेल.

त्याआधारेही ग्राम सभा या द्वारे असे प्रमाणित करते की, प्रस्तावित ..... प्रकल्पाला संमती आहे.

संमती नाकारीत आहे त्याबाबतच्या जमिनीचा तपशील पुढीलप्रमाणे आहे :—

- ..... एकर इतक्या खाजगी जमिनीचे संपादन
- ..... एकर इतक्या शासकीय जमिनीचे प्रकल्पासाठी हस्तांतरण
- ..... एकर इतक्या वन जमिनीचे प्रकल्पासाठी हस्तांतरण
- भरपाई, पुनर्वसन व पुनर्स्थापनाविषयक लाभ आणि मागणीकर्त्या संस्थेने नाव नमूद करावे. मान्य केलेली सामाजिक परिणाम सौमीकरण उपाययोजना यांच्या अटी व शर्ती सोबत जोडल्या आहेत.

ग्राम सभा असेही नमूद करते की, कोणतीही संमती देणे हे केवळ आपले रहिवाशी कसत असलेल्या वन जमिनीवर व असलेल्या त्यांच्या मालकी हक्क ते ज्यांचा उपभोग घेतात त्या सर्व प्रकारच्या गौण वनोत्पादनावरील त्यांचा मालकी हक्क आणि सामूहिक वनांचे रक्षण व व्यवस्थापन करण्याचा असलेला त्यांचा हक्क यासह वने आणि वन जमिनी यावर वैयक्तिक हक्क व सामूहिक हक्क असणाऱ्या आपल्या सर्व रहिवाशांवर अवलंबून असेल.

(**टीप** : हे ग्राम सभेने स्वंतत्रपणे प्रमाणित करावयाचे आहे. ग्राम सभा सदस्यांची दिनांकित स्वाक्षरी / अंगठ्याचा ठसा)

ठराव प्राप्त करणाऱ्या पदनिर्देशित जिल्हा अधिकाऱ्याची दिनांकित स्वाक्षरी

जोडपत्र एक

धारण जमिनीची व्याप्ती (१)	संपादित करावयाचे क्षेत्र (२)
टप्पा एक	
(क) १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेली.	(क) निरंक
(ख) १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ख) १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ४० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ग) २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ग) २ हेक्टर व २ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ८० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(घ) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(घ) २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ड) ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ड) २ हेक्टर व ८३ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर क्षेत्र व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(च) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(च) ३ हेक्टर व ३ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(छ) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेली	(छ) ४ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेले सर्व क्षेत्र
टप्पा दोन	
(क) २ हेक्टर व २ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(क) निरंक
(ख) २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ख) २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ४० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ग) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ग) २ हेक्टर व ८३ आरपेक्षा अधिक असलेले परंतु ८० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(घ) ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(घ) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व २१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ड) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ड) ३ हेक्टर व ६४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(च) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(च) ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(छ) ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक असलेली	(छ) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेले सर्व क्षेत्र
टप्पा तीन	
(क) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(क) निरंक
(ख) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ख) ३ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ४० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ग) ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ग) ३ हेक्टर ६४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ८० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(घ) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(घ) ४ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व २१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र

(१)	(२)
टप्पा तीन	
(ड) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ड) ४ हेक्टर व ४४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(च) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ८ हेक्टर व ९ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(च) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु २ हेक्टर २४ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(छ) ८ हेक्टर व ९ आर पेक्षा अधिक असलेली	(छ) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेले सर्व क्षेत्र
टप्पा चार	
(क) ४ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(क) निरंक
(ख) ४ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ख) ३ हेक्टर व ४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ४० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ग) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ग) ४ हेक्टर व ४४ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ८० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(घ) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(घ) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व २१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ड) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ड) ५ हेक्टर व २५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(च) ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ८ हेक्टर व ८९ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(च) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु २ हेक्टर व २४ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(छ) ८ हेक्टर व ८९ आर पेक्षा अधिक असलेली	(छ) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेले सर्व क्षेत्र
टप्पा पाच	
(क) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(क) निरंक
(ख) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ख) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ४० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ग) ५ हेक्टर व ६६ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(ग) ५ हेक्टर व २५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु ८० आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(घ) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ७ हेक्टर व २३ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(घ) ४ हेक्टर व ८५ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व २१ आर पेक्षा अधिक क्षेत्र
(च) ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ९ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(च) ६ हेक्टर व ६ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु १ हेक्टर व ६१ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(छ) ८ हेक्टर व ९ आर पेक्षा अधिक असलेली आणि ९ हेक्टर व ७१ आर पेक्षा अधिक नसलेली	(छ) ६ हेक्टर व ४७ आर पेक्षा अधिक असलेले परंतु २ हेक्टर व ४२ आर पेक्षा अधिक नसलेले क्षेत्र
(ज) ९ हेक्टर व ७१ आर पेक्षा अधिक असलेली	(ज) ७ हेक्टर व २८ आर पेक्षा अधिक असलेले सर्व क्षेत्र

परंतु कोणत्याही टप्प्यानुसार संपादित करावयाची जमीन ही २० आर पेक्षा कमी असणार नाही किंवा त्यामध्ये महाराष्ट्र धारण जमिनीचे तुकडे पाडण्यास प्रतिबंध करण्याबाबत व त्याचे एकत्रीकरण करण्याबाबत अधिनियम (१९४७ चा ६२) च्या तरतुदी अन्वये, लागवड योग्य जमिनीच्या स्वतंत्र तुकड्याच्या स्वरुपात ज्या क्षेत्राचे तुकडे पाडता येत नाही, अशा क्षेत्राचा समावेश आहे.

नमुना चार

[नियम १६ (२) पहा]

भूमीसंपादनामुळे प्रकल्पबाधित झालेल्या व्यक्तींसाठी शासनाकडून नोटीशीस प्रसिद्धी

श्री./श्रीमती ..... यांना (या नोटिशीद्वारे) कळविण्यात येते की, भूमापन क्रमांक ..... गाव ..... तालुका ..... येथील आपली शेतजमीन ..... या प्रकल्पासाठी संपादित केली आहे/ संपादन करण्यात येईल म्हणून, आपणासह शासकीय पुनर्वसन योजनेनुसार प्रकल्पबाधित व्यक्ती म्हणून समजण्यात येईल आणि आपण ..... हेक्टर ..... आरसाठी इतक्या जमिनीस हक्कदार आहात. लाभक्षेत्रामध्ये, सध्या व भविष्यात उपलब्ध होणाऱ्या जमिनीच्या संबंधातील माहिती जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी, ... यांच्याकडे मिळेल.

ही नोटीस मिळाल्यानंतर १५ दिवसांच्या आत, उपलब्ध जमिनीचे संपादन करण्यासाठी आपण इच्छुक आहात किंवा नाही आणि त्याचवेळी आपण कोणते गाव पसंत कराल हे तुम्हाला कळवावे लागेल. आपण जमिनीमध्ये इच्छुक नसाल परंतु, पुनर्वसन योजनेसाठी शासनाने दिलेले अनुदान स्वीकारण्याची आपली इच्छा असेल तर कृपया तसे लेखी कळवावे. जर आपण उपलब्धतेनुसार भूमीसंपादन करण्यासाठी इच्छुक नसाल तरी देखील ते लेखी कळवावे. विनिर्दिष्ट कालावधीत आपण काहीही कळविले नाही तर आपण भूमीसंपादन करण्यासाठी इच्छुक नाही आणि पुनर्वसन योजनेखालील भूमीसंपादनाचा आपला हक्क सोडून देत आहात असे समजण्यात येईल, आणि यामुळे आपले नाव प्रकल्पबाधित व्यक्तींच्या यादीतून वगळण्यात येईल, याची कृपया नोंद घ्यावी.

आपला,

ठिकाण : जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी.

दिनांक :

नमुना पाच

[नियम १६ (४) पहा]

भूमीसंपादनासाठी प्रकल्पबाधित व्यक्तीचे संमतीपत्र

मी, श्री/श्रीमती ..... या संमतीपत्राद्वारे अशी संमती देतो की, गाव.....तालुका..... येथील भूमापन क्रमांक..... असलेली माझी जमीन ..... या प्रकल्पासाठी संपादित केली आहे/ तिचे संपादन करण्यात येईल म्हणून, मी प्रकल्पबाधित व्यक्ती आहे, आणि लाभक्षेत्रामध्ये सध्या व भविष्यात उपलब्ध होणाऱ्या जमिनीच्या संबंधात जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी, ... यांच्याकडे उपलब्ध असलेल्या माहितीनुसार, शासकीय पुनर्वसन योजने प्रमाणे, ... हेक्टर ..... आर इतक्या क्षेत्रफळाची जमीन संपादन करण्यासाठी हक्कदार आहे.

२. जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी, ... यांच्याकडून मिळालेल्या माहितीनुसार, मी उपलब्ध जमिनीसाठी इच्छुक आहे आणि विनिर्दिष्ट कालावधीमध्ये, भूमीसंपादनाअंतर्गत असलेल्या नवीन जमिनीसाठी माझी संमती देत आहे ..... प्रकल्पाच्या लाभक्षेत्रातील किंवा राज्यातील एकत्रित जमिनीमधून मला जमीन देण्यात यावी, अशी विनंती मी आपणास करीत आहे.

आपला,

ठिकाण : प्रकल्पबाधित व्यक्ती.

दिनांक :

नमुना सहा

[नियम १६ (५) पहा]

भूमीसंपादनातील प्रकल्पबाधित व्यक्तींसाठी नोंदवही

प्रकल्पाचे नाव ..... तालुका ..... जिल्हा .....

अ. क्र.	प्रकल्पबाधित व्यक्तीचे नाव	हेक्टर व क्षेत्र यामध्ये प्रकल्पासाठी केलेल्या भूसंपादनाचा तपशील	जमिनीचा तपशील		अभिप्राय
			प्रकल्पाच्या लाभार्थी क्षेत्रातील जमिनीचा तपशील	जमिनीचे वाटप (हेक्टर व क्षेत्र यामध्ये)	
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)

नमुना सात

[नियम १६ (६) पहा]

जमिनीच्या बदल्यात जमीन न स्वीकाण्यासाठी प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे संमतीपत्र

मला, जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी ..... यांजकडून दिनांक ..... रोजीची नोटीस प्राप्त झाली आहे.

मी, श्री./श्रीमती..... या संमतीपत्राद्वारे माझी संमती देत आहे की, गाव ..... तालुका ..... येथील भूमापन क्रमांक ..... असलेली माझी जमीन ..... प्रकल्पासाठी संपादित केली आहे/ संपादित करण्यात येईल, आणि मी, शासकीय पुनर्वसन योजनेप्रमाणे ..... हेक्टर व ..... आर इतकी जमीन संपादन करण्यास हक्कदार झालो आहे. लाभक्षेत्रातील सध्या व भविष्यात उपलब्ध होणाऱ्या जमिनीच्या संबंधातील माहिती ही, जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी, ... यांच्याकडे उपलब्ध आहे.

जिल्हा माहिती अधिकारी, ... यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या माहितीप्रमाणे ..... प्रकल्पाच्या क्षेत्रात उपलब्ध असलेल्या जमिनीसाठी मी इच्छुक नाही. मी जमिनीऐवजी आर्थिक भरपाई मिळण्यास इच्छुक आहे. मी असे देखील जाहीर करतो की, ही संमती माझ्यावर आणि माझ्या कायदेशीर वारसांवर बंधनकारक आहे आणि मी स्वतः किंवा माझे कायदेशीर वारस भविष्यात जमिनीची मागणी करणार नाही / नाहीत.

आपला,

ठिकाण : प्रकल्पबाधित व्यक्ती.

दिनांक :

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

एस. के. गावडे,

शासनाचे उप सचिव.

REVENUE AND FOREST DEPARTMENT

Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,
Mantralaya, Mumbai 400 032, dated the 23rd May 2014

NOTIFICATION

No. LQN. 12/2013/C.R.190/A-2.— Whereas, with a view to announce the intention of the Government of Maharashtra to issue Draft of certain rules which the State Government proposes to make in exercise of the powers conferred by section 109 of the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013) had issued a notification, as required by section 112 of the said Act on the 19th March 2014, calling for objections/suggestions to issuance of the said notification, within a period of 30 days from the date of publication of said notification in *Official Gazette* ;

And Whereas, it is considered expedient to extend the said period of 30 days, so as to unable the persons to have a resonable opportunity to file their objections / suggestions, if any, in response to the said notification for that is considered expedient to amend the said notification as follows :—

The persons to have a resonable opportunity to file their objections / suggestions, if any, in response to the said notification, to the Deputy Secretary (Land Acquisition), Department of Revenue and Forest, Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk, Mantralaya, Mumbai 400 032 and Deputy Secretary (Rehabilitation and Resettlement), Department of Revenue and Forest, Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk, Mantralaya, Mumbai 400 032 " within a period of thirty days from the date of publication of this notification in the *Maharashtra Government Gazette.* "

DRAFT RULES

1. *Short title and commencement*.—(1) These rules may be called the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement (Maharashtra) Rules, 2014.

(2) They shall extend to the whole of the State of Maharashtra.

2. *Definitions*.—(1) In these rules, unless the context otherwise requires,—

(*a*) " Act " means the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013) ;

(*b*) " Administrative Cost " means the cost for acquisition of land as specified by the State Government by issue of notification under paragraph (A) of sub-clause (*vi*) of clause (*i*) of section 3 ;

(*c*) " Administrator " means an officer appointed by the State Government under sub-section (*10*) of section 43 ;

(*d*) " Agency " means an agency appointed by the appropriate Government to do the Social Impact Assessment Process and prepare the Social Impact Management Plan ;

(*e*) "Appropriate Government" means the State Government in relation to acquisition of land situated within the territory of the State of Maharashtra and includes the Collector of the District concerned, appointed by the State Government for the area notified therein ;

(*f*) "Authority" means the Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Authority established by the State Government under sub-section (*1*) of section 51 ;

(*g*) "Collector" means the District Collector and includes the Additional Collector, Deputy Collector (Land Acquisition) and Sub-Divisional Officer functioning in the district ;

(*h*) "Commissioner" means the Commissioner for Rehabilitation and Resettlement appointed by the State Government under sub-section (*1*) of section 44 ;

(*i*) "Form" means the Forms appended to these rules ;

(*j*) "*Gram Sabha*" means a body consisting of persons registered in the electoral rolls relating to village comprised within the areas of the *panchayat* (III of 1959) ;

(*k*) " local bodies" means and includes rural local bodies and urban local authorities constituted or established under the respective Acts ;

(*l*) "Municipal Council" means a municipal council constituted or deemed to have been constituted for a smaller urban area specified in a notification issued under clause (*2*) of article 243-Q of the Constitution of India or under sub-section (*2*) of section 3 of the Maharashtra Municipal Council, *Nagar Panchayats* and Industrial Townships Act, 1965 (Mah. XL of 1965) ;

(*m*) "Municipal Corporation" means a Municipal Corporation constituted or deemed to have been constituted under the provisions of the Mumbai Municipal Corporation Act (III of 1888) and the Maharashtra Municipal Corporations Act (LIX of 1949), respectively ;

(*n*) " *Panchayat*" means a *panchayat* established or deemed to have been established under the Maharashtra Village Panchayats Act (III of 1959) ;

(*o*) " *Panchayat Samiti* " means a *Panchayat Samiti* constituted under the Maharashtra Zilla Parishads and *Panchayat Samitis* Act (Mah. V of 1962) ;

(*p*) "Scheme" means the Rehabilitation and Resettlement Scheme prepared by an Administrator according to sub-section (*2*) of section 16 ;

(*q*) "section" means a section of the Act ;

(*r*) "Social Impact Assessment (SIA)" means an assessment being made under sub-section (*1*) of section 4 ;

(*s*) "Social Impact Assessment Plan" means the Plan prepared as part of Social Impact Assessment Process under sub-section (*6*) of section 4 ;

(*t*) "State Government" and "Government" means the Government of Maharashtra ;

(*u*) "Zilla Parishad" means a *Zilla Parishad* constituted under the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Act, 1961 (Mah. V of 1962) ;

(2) All words and expressions used but not defined in these rules shall have the meanings assigned to them in the Act.

CHAPTER I

SOCIAL IMPACT ASSESSMENT (SIA)

3. *Social Impact Assessment Study*.—(1) The State Government shall, for the purposes of the Act, issue a notification in the *Official Gazette*, regarding commencement of consultation and of the Social Impact Assessment Study and the same shall be made available in local language to the *panchayat*, Municipal Council or Municipal Corporation, as the case may be, and in the offices of the District Collector, the Sub-Divisional Magistrate and the *Tahsildar*. The notification shall also be published in two daily newspapers circulating in the affected area, and also by way of a public notice to be published by affixing it at some conspicuous places in the affected areas and shall be uploaded on the website of the Government of Maharashtra. The State Government shall notify the name of an Agency to carry out such Social Impact Assessment Study:

Provided that, such notification shall be issued within a period of thirty days after the deposit of the processing fee for carrying the Social Impact Assessment Study by the Requiring Body, as determined by the Appropriate Government :

Provided further that, no such notification of the commencement of the Social Impact Assessment Study shall be issued if the Requiring Body had not deposited the cost towards Social Impact Assessment Study, the administrative cost study, the administrative cost and the cost towards allowances of the Rehabilitation and Resettlement Committee at project level at the time of submitting the proposal in the Personal Ledger Account (PLA) of the officer who is to acquire the land or in the account of the Administrator, as case may be.

(2) The Social Impact Assessment shall be conducted in consultation with the concerned *panchayat*, Municipal Council or Municipal Corporation, at village level and ward level in the affected areas, for the purpose of section 4, followed by a public hearing at the affected areas by giving adequate publicity about the date, time and venue for the public hearing to ascertain the views of the affected families which shall be recorded in writing.

(3) The Social Impact Assessment Report shall be submitted in Form-I to the Appropriate Government within a period of six months from the date of commencement of the Social Impact Assessment Study along with the views of the affected families recorded in writing.

(4) The Social Impact Assessment study report shall be prepared and divided into three parts,—

(*i*) the Project Feasibility Report ;

(*ii*) the Project Impact Report ; and

(*iii*) the Social Impact Management Plan for the Project.

The agency shall also provide summaries of the Feasibility Report, the Project Impact Report and the Social Impact Management Plan.

(5) The Social Impact Management Plan shall be submitted in Form-II along with the list of ameliorative measures required to be undertaken for addressing the impact of the Project as mentioned in sub-section (*6*) of section 4.

(6) The Social Impact Assessment Study report and the Social Impact Management Plan shall be made available in the local language to the concerned *panchayat*, Municipal Council or Municipal Corporation, at village level or ward level in the affected area and in the offices of the District Collector, the Sub-Divisional Magistrate and the *Tahsildar*. It shall also be published in two daily newspapers circulating in the affected area, and also by way of a public notice to be published by affixing it at some conspicuous places in the affected areas and shall be uploaded on the website of the Government of Maharashtra.

4. *Appointment of Agency for Social Impact Assessment Study and its fees*.— (1) The State Government shall invite an applications from the Departments of Social Work of the recognized Universities and colleges, faculties, non-Government Organizations and professionals, which shall be responsible for ensuring that the Social Impact Assessment are commissioned and conducted by such Agency as per the provisions of the Act.

(2) The Appropriate Government shall, after assessing their capacity through an interview and assessment of their experience accredit them to evaluate the Social Impact Assessment Study for the Project ; and draw out a list of such accredited Departments of social work of the Universities and colleges, faculties, non-Government Organizations and professionals.

(3) The State Government shall specify the rates for the Social Impact Assessment Study per affected family which could be further enhanced by five per cent. of the area of acquisition for every 250 hectares for additional land acquisition.

(4) While calling for the applications, the rates for Social Impact Assessment Study per affected family plus percentage escalation for area under acquisition may also be called.

(5) After selecting the expert institutions as an Agency for the Social Impact Assessment study, the State Government shall also specify the fees of the Social Impact Assessment based on the unit of per affected family and the area of the land acquisition.

(6) After discussing with accredited Social Impact Assessment Agency and experts and the institutions concerned the Appropriate Government shall arrive at mutually agreed workable rate.

(7) The Requiring Body shall deposit the necessary amount towards fees of the Social Impact Assessment as mentioned above to the State Government along with the proposal.

(8) The Agency shall give an adequate training to its staff before initiating the Social Impact Assessment Study.

(9) The Agency conducting the Social Impact Assessment Study shall have to attend public hearing to be taken place in the affected area and shall attend the meetings of the Expert Group so formed according to sub-section (*2*) of section 7 of the Act.

(10) During the process of Social Impact Assessment Study an adequate representation shall be given to the representatives of *Panchayat, Gram Sabha*, Municipal Council or Municipal Corporation, at the stage of carrying out the study. At least two members shall be the representative of the local bodies out of which at least one shall be a woman, shall be there, however, no the *Sarpanch* or President of the Municipal Council or Mayor of the Corporation, of the concerned local body in the affected areas shall be represented in the process of the Social Impact Assessment Study. In case, where the affected area lies in the jurisdiction of more than one local body, then each local body shall have the representation in the manner stated above.

(11) The Agency shall attach in addition to the matters mentioned in sub-section (*4*) of section 4 the following annexure to the Social Impact Assessment Study report, namely :—

(*i*) List of likely to be displaced families.

(*ii*) List of infrastructure in the affected area.

(*iii*) List of land holdings in the affected area.

(*iv*) List of businessmen in the affected area.

(*v*) List of landless people in the affected area.

(*vi*) List of disadvantage groups like Scheduled Castes or Scheduled Tribes, handicapped people in the affected area.

(*vii*) List of landless agricultural labours in the affected area.

(*viii*) List of prospective youth for employment in the affected area.

(*ix*) Socio economic and cultural profile of the affected area and the affected families.

(12) The Agency shall make a hundred per cent coverage of the affected families.

(13) In the Social Impact Assessment Study, in no case, a forest land shall be considered as an alternative land for land to the project affected person.

5. *Procedure relating to public hearing.*—(1) Whenever a Social Impact Assessment is required to be prepared under section 4, the Appropriate Government shall conduct a public hearing through the district administration when a draft of Social Impact Assessment study report is prepared by the Agency, in the affected area by giving a notice in two daily newspapers in the local language circulating in the affected area as well as by affixing it on some conspicuous places in the affected area, not less than fifteen days before the public hearing indicating its time, place and date.

(2) Public hearing shall be conducted in all the village *Panchayats* and local bodies in the affected area.

(3) While selecting the date, time and place for public hearing convenience of the affected families shall be considered with top priority.

(4) No two public hearings shall be conducted simultaneously.

(5) All public hearings shall be video recorded and transcripted. This recording and transcription shall be handed over along with the final Social Impact Assessment Report.

(6) The views and suggestions expressed by the affected families in the public hearing shall be recorded and duly considered in the Social Impact Assessment Report.

(7) The responsible representatives from the Requiring Body, designated land acquisition functionaries and the rehabilitation and resettlement functionaries shall remain present in the public hearing and address the questions and concerns raised by the affected families.

(8) The members of the non-Government Organizations and the media shall be allowed to attend the public hearing.

(9) The public hearing shall be conducted in local language only.

(10) The public hearing shall be conducted in all the village panchayats or the urban local bodies offices, as the case may be,in the affected area.

(11) The draft Social Impact Assessment study report along with the Social Impact Management Plan shall be distributed to all members of the *panchayat* in the affected area eight days prior to the date of public hearing. The copies of the said report shall also be kept in the offices of *Tahsildar*, Sub-Divisional Magistrate, Block Development Officer and the Collector eight days prior to the date of public hearing. A copy of the report shall also be given to the Requiring Body. The copy shall also be made available to any person whosoever demanded so by charging copy fees as chargeable for documents made available under the Maharashtra Right to Information Act, 2005.

(12) No public re-hearing shall be conducted if the public hearing is disturbed by misbehavior of the miscreants present, leading to disturbance of public peace, law and order. In case of any disturbance, the public hearing shall be treated as deemed to be concluded.

(13) The notification issued by the Appropriate Government for the commencement of consultation and of Social Impact Assessment study under sub-section (*1*) of section 4, shall be published by the Administrator appointed under sub-section (*1*) of section 43, in local language in two daily newspapers circulating in the affected areas and by way of a public notice to be published by affixing it at some conspicuous places in the affected area.

(14) The Administrator appointed under sub-section (*1*) of section 43 shall publish the summary of the Social Impact Assessment study report, as provided by the Agency alongwith the Social Impact Assessment study report and also the summary of the Social Impact Management Plan referred in sub-section (*6*) of section 4, as provided by the Agency along with the Social Impact Management Plan, in the affected area by publishing the same in the local language, in two daily newspapers circulating in the affected area.

6. *Requiring Body to be heard.*—The Administrator before submitting draft Rehabilitation and Resettlement Scheme as prepared by him to the Collector shall give an opportunity to the Requiring Body to make objections and suggestions on the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme as well as on the claims and objections raised in the public hearing conducted under sub-section (5) of section 16. The Requiring Body shall submit such objections and suggestions within a period of fifteen days after receiving a draft Rehabilitation and Resettlement Scheme from the Administrator. If no such suggestions are received within a period of fifteen days then it shall be presumed that the Requiring Body has accepted the draft Scheme.

7. *Multi-disciplinary Expert Group.*—(1) The State Government shall constitute a multi-disciplinary Expert Group for evaluation of the Social Impact Assessment Report. The Expert Group shall consist of—

(*a*) two non-official social scientists to be nominated by the State Government ;

(*b*) two representatives from amongst the members of the *Gram Sabha*, *Panchayat*, Municipal Council or Municipal Corporation, who were not represented in the Social Impact Assessment Process, of which at least one shall be a woman ;

(*c*) two persons who have understanding of rehabilitation or have contributed substantially in framing Rehabilitation Policy of the State ;

(*d*) the Secretary of the Forests Department in whose jurisdiction the Project lies; and

(*e*) a technical expert not below the rank of an Executive Engineer in the field or subject relating to the Project.

(2) The Secretary of the Department of Land Acquisition shall be the Chairperson of the Expert Group from amongst the members.

8. *Appraisal of Social Impact Assessment Report by an Expert Group and its consideration.*—(1) The recommendations of the Expert Group referred in sub-sections (*4*) and (*5*) of section 7, shall be published by the Administrator in the affected area by publishing the same in local language, in two daily newspapers circulating in the affected area and upload the same on the website of the State Government.

(2) (*i*) The decision taken by the State Government on recommendation of such area for acquisition as provided in sub-section (*3*) of section 8, shall be published by the Administrator in the affected area by publishing the same in local language, in two daily newspapers circulating in the affected area and upload the same on the website of the State Government.

(*ii*) Till finalization of these rules and thereafter, the Appropriate Government may authorize any faculty of social work, sociology, economic in a recognized University or Government college or Government Training Institute like YASHADA or Kundal Academy of Development Administration (Forest) for undertaking Social Impact Assessment study without calling for bides, after satisfying itself that the said Institutions has capacity to undertake the Social Impact Assessment study.

(*iii*) The rates may be fixed on the basis of per affected families with five per cent. escalation for every additional 250 hectares per affected family.

CHAPTER II

CONSENT

9. *Requirement of consent.*—(1) In case of acquisition of land for private companies, the Collector concerned shall initiate the process for obtaining consent as per the provisions of sub-section (*2*) of section 2.

(2) The Collector shall take steps to resolve outstanding issues related to land rights, land tiling and land records in the affected areas, so that all the land owners can be correctly identified before initiating consent procedures. The Collector shall also take a special drive for this purpose and complete the said exercise within a period of forty-five days.

(3) The Collector shall, after completion of the aforesaid exercise of correcting and updating the land records shall draw out a list, of all affected land owners from whom consent must be sought, after considering the list prepared by the Social Impact Assessment Agency.

(4) The land owner shall give his individual consent before the Revenue and Circle Officer in which the affected area lies.

(*5*) The land owner shall give his written consent on affidavit having his photograph affixed on it in the format attached and the digital impression of his thumb along with his signature (if he can make it) shall be printed on his affidavit.

(6) The authorized representative of the Requiring Body shall sign on the consent Form-III and shall put the seal of the Requiring Body towards its commitment to the consented terms and conditions.

(7) Any member of the village *panchayat, Panchayat Samiti* or *Zilla Parishad* or the Police Patil, GramSevak, Notary or any Government servant may sign on the affidavit as a witness thereof that he recognizes the person who has given consent.

(8) A copy of the consent so obtained shall be given to the land owner who has given consent and the other copy shall be handed over to the Requiring Body.

(9) All the individual consent taking procedure shall be video recorded.

(10) All persons interested in the same land can give consent on a single form.

(11) Different forms shall be used for giving consent by a same person for his different lands under acquisition.

(12) No land holder can withdraw his consent once given in the above manner.

(13) The provisions relating to consent shall be translated in local language and a copy of that shall be given to each land holder present or read it out to him in case of illiterate person, before starting the consent procedure.

(14) In case of a land situated in the Scheduled Area mentioned in the Fifth Schedule appended to the Constitution of India, the consent of the *Gram Sabha* shall be sought prior to the consent of the land owners.

(15) The consent taking process shall be concluded before issuing the Preliminary Notification under sub-section (*1*) of section 11.

CHAPTER III

NOTIFICATION AND ACQUISITION

10. (1) The Preliminary Notification issued under sub-section (*1*) of section 11 shall be published in the affected areas by way of affixing written notice to the effect on the village *panchayat* office and office of the village revenue officer.

(2) The date of last of such publications of the Preliminary Notification under sub-section (*1*) of section 11 shall be the date of publication of the Preliminary Notification.

(3) After issuing the preliminary notification under sub-section (*1*) of section 11, the Collector shall undertake and complete the exercise of updating land records within a period of two months as specified under :—

(*a*) Delete the entries of dead persons;

(*b*) Enter the names of the legal heirs of the deceased persons;

(*c*) Take effect of the registered transactions of the rights in land such as sale, gift, partition, etc.

(*d*) Take all entries of the mortgage in the land-record;

(*e*) Delete the entries of mortgage in case the lending agency issues letter towards full payment of loans taken;

(*f*) Complete the process in respect of the tenants in the land under the Maharashtra Tenancy and Agricultural Lands Act (LXVII of 1948) and take necessary entries in the land records;

(*g*) Take necessary entries in respect of all prevalent forest laws;

(*h*) Take the necessary entries in case of the Government land;

(*i*) Take effect of sub-division of survey numbers;

(*j*) Take necessary entries of related to dating land revenue;

(*k*) Complete the process in respect of Scheduled Tribes according to prevalent laws and take necessary entries with respect of land belonging to the Scheduled Tribes;

(*l*) Take and update entries of the persons interested in an easement affecting the land.

(*m*) Take necessary entries in respect of assets in the land like trees, wells, etc.

(*n*) Take necessary entries of share croppers in the land;

(*o*) Take necessary entries of share croppers in the land;

(*p*) Take necessary entries of crops grown or sown and the area of such crops;

(*q*) Any other entries or updation in respect of land acquisition, rehabilitation and resettlement.

(*r*) All the applications made by the persons interested during the process of taking possession shall not be admitted once the preliminary notification is issued.

CHAPTER IV

REHABLITATION AND SETTLEMENT SCHEME

11. *Preparation of Rehabilitation and Resettlement Scheme by the Administrator*.—(1) On publication of the Preliminary Notification under sub-section (*1*) of section 11 by the Collector, the Administrator for Rehabilitation and Resettlement shall, himself or authorize any Government Officer or by out-source work assigned to any Agency, conduct a survey and undertake a census of the affected families within a period of three months from the date of publication of Preliminary Notification under sub-section (*1*) of section 11.

(2) In the survey conducted and the census of the affected families so undertaken by the Administrator, he shall collect the data based on the Social Impact Assessment study report as well as collect the data from the secondary sources such as the *panchayat* and Government records and verify that data by door visit of the affected families and by paying site visits in case of an infrastructure in the affected area.

(3) The draft Rehabilitation and Resettlement Scheme prepared by the Administrator shall in addition to the particulars mentioned in sub-section (*2*) of section 16 of the Act, contain the following :—

(*i*) List of likely to be displaced families.

(*ii*) List of infrastructure in the affected area.

(*iii*) List of land holdings in the affected area.

(*iv*) List of businessmen in the affected area.

(*v*) List of landless people in the affected area.

(*vi*) List of disadvantage groups like persons belonging to Scheduled Castes or Scheduled Tribes, handicapped persons, in the affected area.

(*vii*) List of landless agricultural labourers in the affected area.

(*viii*) List of prospective youth for employment in the affected area.

(4) The Administrator shall as far as possible try to prepare comprehensive and detailed draft Scheme in order to reduce future objections.

(5) The Administrator shall by way of a public notice in two local daily newspapers circulating in the affected areas make known to the people about the draft Scheme as prepared by him under sub-section (*2*) of section 16 of the Act.

(6) The Administrator or an officer designated by him shall conduct a public hearing in the affected areas on such a date as he thinks fit but not earlier than fifteen days of the publication of the Scheme as prepared by him under sub-section (*2*) of section 16. The provisions of rule 5 relating to public hearing shall, *mutatis mutandis*, apply to the public hearing to be conducted as per the provisions of sub-section (*5*) of section 16.

12. *Powers,duties and responsibilities of the Administrator*.—The Administrator shall exercise the powers and perform the duties, and have responsibilities as follows :—

(*a*) To collect and prepare base data for the Social Impact Assessment study and made it available to the Agency that carries out the Social Impact Assessment study ;

(*b*) To co-ordinate the Social Impact Assessment study process in the district;

(*c*) To publish the notification issued by the State Government under sub-section (*1*) of section 4 in the affected area;

(*d*) To publish the summary of the Social Impact Assessment study report by the modes as provided in the rules;

(*e*) To issue notices for public hearings in the Social Impact Assessment study process;

(*f*) To attend public hearings during Social Impact Assessment study;

(*g*) To make available the draft Social Impact Assessment study report to the affected families and others concerned;

(*h*) To attend the meetings of the Expert Group assessing the Social Impact Assessment study report;

(*i*) To publish the recommendations of Expert Group by the modes as provided in the rules, in the affected area;

(*j*) To publish the decision of the appropriate Government on the acquisition of land by the modes as provided in the rules, in the affected area;

(*k*) To conduct a survey and undertake a census of the affected families in the manner and within the time as provided in the rules;

(*l*) To prepare a draft Rehabilitation and Resettlement Scheme;

(*m*) To make known to the people about the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme by the mode as provided in the rules;

(*n*) To make available the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme to the concerned persons and authorities;

(*o*) To issue and publish notices for public hearings on the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme in the affected areas;

(*p*) To conduct public hearings on the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme in the affected areas;

(*q*) To give an opportunity to the Requiring Body to make suggestions and comments on the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme;

(*r*) To submit the draft Rehabilitation and Resettlement Scheme to the Collector;

(*s*) To publish the approved Rehabilitation and Resettlement Scheme in the affected area;

(*t*) To help and assist the Collector in preparing the Rehabilitation and Resettlement award;

(*u*) To monitor and supervise the progress in Rehabilitation and Resettlement study;

(*v*) To assist in post implementation audit of Rehabilitation and Resettlement; and

(*w*) Any other work required to be done for Rehabilitation and Resettlement.

13. *Publication of Approved Rehabilitation Settlement Scheme*.—(1) The Commissioner of Rehabilitation and Resettlement shall by way of a public notice in two local daily newspapers circulating in the affected areas make known to the people about the approved Rehabilitation and Resettlement Scheme as finalized by him under section 18 of the Act.

(2) The copies of approved Scheme shall be made available in the offices of *panchayat*, *Tahsildar*, Sub-Divisional Magistrate, Collector and Administrator in the concerned area. The copy shall also be made available whoever demanded so by charging copy fees as chargeable for documents made available under the Maharashtra Right to Information Rules, 2005.

14. *Publication of declaration by Collector*.—(*1*) The Collector shall issue a declaration under sub-section (*1*) of section 19. The Collector shall also issue such declaration alongwith the summary of the Rehabilitation and Resettlement Scheme. However, no such declaration shall be made unless the Requiring Body has deposited an amount in full towards the cost of acquisition of the land.

(2) Such declaration shall be published in the affected areas by way of affixing a written copy on the Board of village *panchayat* office and the office of the village revenue officer and urban local bodies.

(3) The date of last of such publications shall be the date of publication of declaration under sub-section (*1*) of section 19.

15. *Procedure to be followed in case of land offered in lieu of compensation*.—(1) In the case of an Irrigation Project the Administrator shall consider the possibility of sufficient land in the command area of the Project, which shall be available after applying the slabs mentioned in the Annexure-I appended to these rules for the purpose of the acquisition of the land in the benefited zone. If the Administrator is satisfied that sufficient land in the command area is available, then he shall finalized, one of the slabs mentioned in the Annexure-I to be applied to such Project for the purpose of acquisition of the land in the command area of the Project.

(2) Each affected family owning agricultural land in the affected area and who's land has been acquired or who has as the consequences of the acquisition of land been reduced to the status of the marginal farmer or landless shall be given notice in Form-IV that in lieu of the compensation to be paid for land acquired, the eligible area for the grant of land in command area and the cost of the land along with the proportionate administrative cost for the acquisition of land, the amount to be deposited with the Collector towards the occupancy price of the land at the time of payment of such compensation of such affected persons.

(3) The amount of the occupancy price of the land deposited by the affected person at the time of payment of compensation should be kept in the separate account in the name of the Administrator.

(4) After receiving the Notice, an affected person, eligible for the grant of land shall give in writing to the Administrator that, he is willing to accept the land for land in lieu of compensation for the land acquired. Such willingness shall be in Form-V.

(5) A register of names of persons who has given willingness to accept the land shall be maintained in Form-VI. Census Form shall be filled in by the officials of the Administrator and signature of the Project Affected Persons shall be taken on the said Form-VI.

(6) After receiving the Notice, an affected person, who is eligible for the grant of land but not willing to accept the land for land shall give in writing in Form-VII to the Administrator that, he is not willing to accept the land for land. Only after receiving such willingness in writing, the affected person shall be paid the amount of compensation for the land acquired and no further request from him or his heirs regarding land for land shall be considered at later stage.

(7) While allotting land for land to the affected family, the land should be given with the same occupancy status held by him before acquisition :

Provided that, if the allottee is an Occupant of Class-II land, then he shall be entitled to conversion of the land and an alternative land is allotted to such person then he shall be entitled to conversion of the land to Occupant Class-I after the period of ten years on payment of premium as specified by the State Government, from time to time.

16. *Choice of annuity or employment*.—(1) In all Group C and Group D category of services under the establishment of the State Government Department, Public Sector Undertakings, Local Self Government, Government-Aided Institutions and the Co-operative Societies specified under section 73A of the Maharashtra Co-operative Societies Act, 1960, (Mah. XXIV of 1961) there shall be not less than five per cent priority quota for the employment of nominees of the Project Affected Persons.

(2) The beneficiary persons, societies, companies, factories, sugar factories, spinning mills assisted by the State Government in the form of matching share contribution shall provide employment, to not less than five per cent. of the cadre strength of Group C and Group D services or equivalent of non-technical or technical employees, to the nominees of the Project Affected Persons:

Provided that, the aforesaid priority shall be treated as a preference among the open and different reservation categories in pro-rata manner.

(3) The appointment of the candidate holding the Project Affected Persons Certificate shall be made in Group C and Group D vacancies in five per cent priority quota and by giving an advertisement by the Appointing Authority. The appointments shall be after verifying the suitability of the candidate as per the recruitment rules of the said posts and strictly on the merit in the competitive examination, if any.

(4) When the appointment of the Project Affected Person in priority quota is made, his original Project Affected Person Certificate shall be send for confirmation to the issuing authority. The appointment of such person shall be confirmed only after receiving the confirmation letter from the Issuing Authority. The Issuing Authority shall take note in the register and inform the appointing authority that, the certificate is verified and found it valid and keep the original certificate with them affixing "Cancelled" stamp on it.

(5) The affected person opting for one-time payment of rupees five lakh per affected family in lieu of an employment or annuity amount shall not be given Project Affected Person Certificate for the employment against the said five percent priority quota.

(6) The Requiring Body shall arrange for training facilities for the affected persons, so as to enable such persons to take suitable jobs.

(7) The Requiring Body shall arrange for the necessary training facilities to the affected persons for development of entrepreneurship, technical and professional skills for self-employment.

(8) In the case of the Irrigation Project the permission for gorge filling shall not be given by the Administrator to the acquiring body unless infrastructural facilities and basic minimum amenities as per the Third Schedule appended to the Act are completed and transferred to the Local Bodies and land for land is allotted to the eligible and willing Project Affected Persons.

CHAPTER V

REHABILITATION AND RESETTLEMENT

17. *Elements of Rehabilitation and Resettlement*.—(1) The affected families of the Projects where preliminary notification under sub-section (*1*) of section 11 of the Act, is issued are only entitled for receiving elements of rehabilitation and resettlement as per the Second and Third Schedules of the Act. The affected families of the Projects where provisions of the Maharashtra Resettlement of Project Displaced Persons Act, 1976 (Mah. XLI of 1976), which is repealed subsequently by the Maharashtra Project Affected Persons Rehabilitation Act, 1986 (Mah. XXXII of 1989) and the Maharashtra Project Affected Persons Rehabilitation Act, 1999 (Mah. XI of 2001) which has repealed the Act of 1986 are applied before the commencement of the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013) are not entitled for receiving elements of rehabilitation and resettlement as per the Second and Third Schedule to the Act.

(2) While offering twenty per cent. of the developed land when the land is acquired for urbanization purposes, then in that case the land used for components of infrastructure amenities shall not be taken into account for the calculation of twenty per cent of developed land.

(3) In case of a Project involving land acquisition on behalf of a Requiring Body which involves involuntary displacement of the Scheduled Castes and Scheduled Tribes families, a Development Plan shall be prepared by the State Government in consultation with the concerned Social Justice Department of the State and the village *Panchayats* or urban local bodies in that area. The said Plan shall be read out and discussed in the *Gram Sabha* at the time of obtaining the consent of the *Gram Sabha* or the *panchayat* or the urban local bodies.

(4) The Collector while calling the claims of the persons interested in the land to be acquired as per section 21 shall give a notice to the Requiring Body. The Requiring Body can express its opinion with the Collector regarding the amount of compensation of the land to be acquired including the market value of the land to be acquired.

(5) If an amount of compensation to be paid is less the rupees four crore, then the Deputy Collector (Land Acquisition) or the Sub-Divisional Officer, as the case may be, shall declare an award under section 23 of the Act.

(6) If an amount of compensation to be paid is more than rupees four crore and less than rupees ten crore, then the Collector of the District shall declare the Award.

(7) If an amount of compensation to be paid is more than rupees ten crore, then the Collector shall get the previous approval of the Divisional Commissioner of the concerned revenue division and then only declare the Award.

(8) The financial limit authorized for the Deputy Collector (Land Acquisition) or the Sub-Divisional Officer or the Collector specified in sub-rules (8), (9) and (10) above shall automatically be raised by ten per cent. on 1st January of every year.

(9) If the land to be acquired situated out of the limits of the Municipal Council area or out of the area of the Municipal Corporation, then the market value calculated as per sub-section (*1*) of section 26 of the Act shall be multiplied by a factor notified by the State Government.

(10) Where any excess amount is proved to have been paid to any person as a result of the correction made in an Award under sub-section (*1*) of section 33 and such person refused to refund the said excess amount paid to him, then such amount shall be recovered from him as an arrear of land revenue.

(11) Before invoking urgency clause to any land acquisition proceedings the Collector shall take the previous sanction of the State Government.

(12) The provisions relating to rehabilitation and resettlement under the rules shall apply in the rural areas or urban areas, in the cases where the private company purchases land through private negotiations with the owner of the land more than 1000 hectares.

18. *Land acquisition proceedings initiated under Land Acquisition Act, 1894*.—(1) Any proceeding where a notification under sub-section (*1*) of section 4 of the Land Acquisition Act, 1894 (1 of 1894) has been issued before the 31st December 2013 and an award under section 11 of the said Land Acquisition Act, 1894 (1 of 1894) has not been declared before the 31st December 2013, then the proceeding shall be continued as per the formula provided in sections 26 to 30 of the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013).

(2) Any proceeding where a notification published under Chapter VI of the Maharashtra Industrial Development Act, 1961 (III of 1962) before the 31st December 2013 and before that date an award for land acquisition has not been made under section 32 of the said Act, then the proceeding shall be continued as per the formula provided in sections 26 to 30 of the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013).

(3) Where the land is reserved for public purpose according to the Maharashtra Regional Town Planning Act, 1966 (Mah. XXXVII of 1966) and a declaration under sub-section (*1*) of section 6 of the Land Acquisition Act, 1894 (1 of 1894) has been made before the 31st December 2013 and an award under section 11 of the Land Acquisition Act, 1894 (1 of 1894) has not been declared before the 31st December 2013, then the proceeding shall be continued as per the formula provided in sections 26 to 30 of the Right to Fair Compensation and Transparency in Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Act, 2013 (30 of 2013).

CHAPTER VI

Rehabilitation and Resettlement Committee and State Monitoring Committee

19. *Constitution of Rehabilitation and Resettlement Committee at project level*.—(1) The State Government shall constitute a Rehabilitation and Resettlement Committee at project level to monitor and review the progress of implementation of the Rehabilitation and Resettlement Scheme and to carry out post-implementation social audits in consultation with the *Gram Sabha* in rural areas and Municipal Council in urban areas.

(2) The Committees shall have its first meeting when a draft Rehabilitation and Resettlement Scheme has been prepared by an Administrator. The Committee shall discuss the Scheme and make suggestions and recommendations. Thereafter, in subsequent meetings, the Committee shall meet and discuss the progress of the Rehabilitation and Resettlement once in a month till the process of resettlement is concluded.

(3) For the purpose of discussing the post- implementation of social audits, the Committee shall meet once in three months.

(4) The members of the Committee shall get travelling allowance at the rate specified, from time to time, by the State Government for the Government servants.

(5) The Committee can visit the affected area and discuss with the affected families if it so desires and pay site visits to the resettlement areas to monitor the resettlement process.

20. *Constitution of State Monitoring Committee*.—(1) The State Government shall constitute a State Monitoring Committee for reviewing and monitoring the implementation of rehabilitation and resettlement schemes or plans under the Act.

(2) The State Monitoring Committee shall have its first meeting for reviewing and monitoring the implementation of Rehabilitation and Resettlement Scheme for the Project within a month of the publication of the approved Rehabilitation and Resettlement Scheme by the Commissioner of Rehabilitation and Resettlement under section 18, and thereafter in the subsequent meetings the State Monitoring Committee shall held after six months. If the Committee desires it can have its meeting ever before the period of six months.

(3) The allowances payable to the experts shall be the as those of the Commissioner of Rehabilitation and Resettlement.

CHAPTER VII

LAND ACQUISITION, REHABILITATION AND RESETTLEMENT AUTHORITY

21. *Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Authority*.—(1) The State Government shall establish, by notification in the *Official Gazette*, the Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Authority for the purpose of providing speedy disposal of disputes relating to land acquisition in each revenue division in the State having its seat at headquarter of that Division.

(2) The said Authorities shall function as per the declaration made by the State Government.

(3) The Presiding Officer of the said Authority shall be appointed by the State Government by issuing notification in the *Official Gazette*.

(4) There shall be a Registrar of the rank of *Tahsildar* from the Revenue Department of the State and other staff including two employees of the rank of *Aval Karkuns*, one stenographer, four clerks, one driver and three peons to be appointed from the different cadres of the Government servants including from the Revenue Department of the State Government.

(5) The salaries and allowances of the Registrar and other officers and employees of the said Authority shall be the same as they are getting in their parent Departments and a deputation allowance at the rate of ten per cent. of their basic salary (which includes Grade Pay) shall be paid to them. Their conditions of service shall be the same as those applicable to them under the Maharashtra Civil Services Rules.

(6) The Presiding Officer of the said Authority shall get the salary as under :—

(*a*) If he is the serving District Judge – His last salary in the Government service plus ten per cent. deputation allowance of the basic salary (which includes Grade Pay).

(*b*) If he is not the serving District Judge – in the scale of the District Judge and ten per cent. deputation allowance of the basic salary (which includes Grade Pay).

(*c*) The benefits of pension, gratuity and other retirement benefits shall be applicable to the Presiding Officer as per the concerned Rules applicable to them.

(7) The salaries and allowances of the Registrar and other officers and employees of the said Authority shall be the same as they are getting in their parent Departments and a deputation allowance at the rate of ten per cent. of their basic salary (which includes Grade Pay) shall be paid to them. Their conditions of service shall be the same as those applicable to them under the Maharashtra Civil Services Rules.

22. *Power of Establishment of Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Authority*.— The Establishment of Land Acquisition, Rehabilitation and Resettlement Authority shall have the power of civil court in the matter when any rehabilitation and resettlement benefit availed of by making a false claim or through fraudulent means. The benefits shall be liable to be recovered by the State Government as an arrear of land revenue, in case of the said benefits have availed in terms of money, and by evicting a wrongdoer from the land and houses if the said benefits have availed in the terms of land and houses. The land and houses so vacated shall be used for the rehabilitation and resettlement of the affected persons by the same Project only and shall not be used for any other purpose.

23. *Reversion of land to original land owner*.— Where any land acquired under the Act remains unutilized for a period of five years from the date of taking over the possession, the same shall be returned to the original owner or owners or their legal heirs, as the case may be, or to the Land Bank of the appropriate Government by issuing a notice to the Requiring Body for whom the land was acquired and by giving an opportunity of being heard and by passing the necessary written order by the State Government in this behalf by taking the possession of the acquired land. If the Requiring Body did not hand over the possession of the land then the Magistrate shall take possession of the land and hand it over to the State Government by giving prior notice to the Requiring Body concerned.

FORM-I

[*See* Rule 3 (*3*)]

SOCIAL IMPACT ASSESSMENT REPORT

Part-A. List of socio-economic and cultural parameters to be covered by the Social Impact Assessment.

Demographic details of the population in the project area

- Age, sex, caste, religion
- Literacy, health and nutritional status

Poverty levels

- Women Vulnerable group children the elderly women-headed households, the differently abled

Kinship patterns and women's role in the family

Social and cultural organisation

Administrative organisation

Political organisation

Civil society organisation and social movement

Land use and livelihood

- Agricultural and non-agricultural use
- Quality of land-soil water, trees etc.
- Livestock
- Formal and informal work and employment
- Household division of labour and women's work
- Migration
- Household income levels
- Livelihood preferences
- Food security

Local economic activities

- Formal and informal, local industries
- Access to credit
- Wage rates
- Specific livelihood activities women are involved in

Factors that contribute to local livelihood

- Access to natural resources
- Common property resources
- Private assets
- Roads, transportation
- Irrigation facilities
- Access to markets
- Tourist sites
- Livelihood promotion programmes
- Co-operatives and others Livelihood–related associations

Quality of the living environment

- Perceptions, aesthetic qualities, attachments and aspirations

- Settlement patterns
- Houses
- Community and civic spaces
- Sites of religious and cultural meaning
- Physical infrastructure (including water supply, sewage systems etc.)
- Public service infrastructure (schools, health facilities, *aganwadi* centres, public distribution system)
- Safety, crime, violence
- Social gathering points for women

Part-B. Key impact areas.

Impacts on land, livelihood and income

- Level and type of employment
- Intra-household employment Patterns
- Income levels
- Food security
- Standard of living
- Access and control over productive resources
- Economic dependency or vulnerability
- Disruption of local economy
- Impoverishment risks
- Women's access to livelihood alternatives

Impacts on physical resources

- Impacts on natural resources, soil, air, water, forest
- Pressures on land and common property natural resources for livelihood

Impacts on private assets, public services and utilities

- Capacity of existing health and education facilities
- Capacity of housing facilities
- Pressure on supply of local services
- Adequacy of electrical and water supply, road, sanitation and waste management system
- Impact on private assets such as bore wells, temporary sheds etc.

Health impact

- Health impact due to immigration
- Health impacts due to project activities with a special emphasis on
- Impact on women's health
- Impact on the elderly

Impacts on culture and social cohesion

- Transformation of local political structures
- Demographic changes
- Shifts in the economic–ecology balance
- Impacts on the norms, beliefs, values and cultural life
- Crime and illicit activities
- Stress of dislocation
- Impact of separation of family cohesion
- Violence against women

FORM-II

[*See* Rule 3 (5)]

SOCIAL IMPACT MANAGEMENT PLAN (SIMP)

(*a*) Approach to mitigation

(*b*) Measures to avoid, mitigate and compensate Impact

(*c*) Measures that are included in the terms of R&R and compensation as outlined in the Act

(*d*) Measures that the Requiring Body has stated it will introduce in the Project Proposal

(*e*) Additional measures that the Requiring Body has stated it will undertake in response to the findings of the SIA process and public hearings

(*f*) The SIMP must include a description of institutional structures and key person responsible for each mitigation measure and timelines and costs for each activity.

FORM-III

[*See* Rule 9(6)]

PART-A

PRIOR WRITTEN CONSENT OR DECLARATION FORM

Sr. No.	Details of Person Concerned
1.	Name of the person(s) in whose name the land is registered:
2.	Name of the spouse : : :
3.	Name of father / mother : : :
4.	Address : : :
5.	Village / Basti : : :
6.	Gram Panchayat/Municipality/Township : :
7.	Tehsil / Taluka : : :
8.	District : : :
9.	Name of other members in the family with age : (Including children and adult dependents)
10.	Extent of land owned : : :
11.	Disputed lands if any : : :
12.	Pattas/leases/grants, if any : : :
13.	Any other right, including tenancy, if any. : :
14.	Regarding the acquisition of my land by the government, I wish to state the following (please circle one of the below): I have read / readout the contents of this consent form and explained to me in _____ language and I agree/do not agree to this acquisition. _____ Signature/Thumb impression of the affected family (s) and date. All information about what will be given to this land owner in exchange for their land and to resettle them must be provided prior to seeking any-signature on this form. These terms and conditions must be attached to the form. Date and Signature of designated district official receiving the signed form. It is a crime under law to threaten any person or to cause them any harm if they refuse to consent or if they choose to state that they do not consent on this form. This includes any threat or act that causes them to lose money, that hurts them physically or that results in harm to their family, if any such threat has been made this form is null and void.

PART-B

FORMAT FOR GRAM SABHA RESOLUTION

We, the undersigned members of the Gram Sabha of_____ within _____

panchayat of_____tehsil / taluka in_____district wishes to state that the following certification is based on the information supplied by the administration and officials, If this information is incomplete or incorrect and / or if any consent has been obtained through any use of threats, fraud or misrepresentation, it is null and void. On this basis this Gram Sabha hereby certifies that it CONSENTS / REFUSES TO CONSENT to the proposed _____project, which will involves the:

- acquisition of _____ acres of private land
- transfer of _____ acres of government land to the project
- transfer of _____ acres of forest land to the project
- The terms and conditions of compensation, rehabilitation and resettlements benefits and social impact mitigation measures agreed to by the Requiring Body (state the name) are attached

The Gram Sabha also states that any consent is subject to all of its residents receiving title to all of their individual and community rights over forests and forest lands, including their titles for forest land that they have been cultivating, ownership titles for all forms of minor forest produce that they use, and titles to protect and manage their community forests.

(*Note*.—This will have to be certified by this Gram Sabha separately.)

Date and signatures/thumb impressions of Gram Sabha members

Date and Signature of designated district officer on receipt of the Resolution.

ANNEXURE I

Size of the holding (1)	Area to be acquired (2)
SLAB I	
(*a*) Not more than 1 Hectare and 61 Ares.	(*a*) Nil
(*b*) More than 1 Hectare and 61 Ares and not more than 2 Hectares and 42 Ares.	(*b*) The area in excess of 1 Hectare and 61 Ares but not more than 40 Ares.
(*c*) More than 2 Hectare and 42 Ares and not more than 3 Hectares and 23 Ares.	(*c*) The area in excess of 2 Hectare and 2 Ares but not more than 80 Ares.
(*d*) More than 3 Hectare and 23 Ares and not more than 4 Hectares and 4 Ares.	(*d*) The area in excess of 2 Hectare and 42 Ares but not more than1 Hectare and 23 Ares.
(*e*) More than 4 Hectare and 4 Ares and not more than 4 Hectares and 85 Ares.	(*e*) The area in excess of 2 Hectare and 83 Ares but not more than 1 Hectare and 61 Ares.
(*f*) More than 4 Hectare and 85 Ares and not more than 6 Hectares and 47 Ares.	(*f*) The area in excess of 3 Hectare and 3 Ares but not more than 2 Hectares and 42 Ares.
(*g*) More than 6 Hectare and 42 Ares.	(*g*) All the area in excess of 4 Hectare and 47 Ares.
SLAB II	
(*a*) Not more than 2 Hectare and 42 Ares.	(*a*) Nil
(*b*) More than 2 Hectare and 42 Ares and not more than 3 Hectares and 23 Ares.	(*b*) The area in excess of 2 Hectare and 42 Ares but not more than 40 Ares.
(*c*) More than 3 Hectare and 23 Ares and not more than 4 Hectares and 4 Ares.	(*c*) The area in excess of 2 Hectare and 83 Ares but not more than 80 Ares.
(*d*) More than 4 Hectare and 4 Ares and not more than 5 Hectares and 85 Ares.	(*d*) The area in excess of 3 Hectare and 23 Ares but not more than1 Hectare and 21 Ares.
(*e*) More than 4 Hectare and 85 Ares and not more than 5 Hectares and 66 Ares.	(*e*) The area in excess of 3 Hectare and 64 Ares but not more than 1 Hectare and 61 Ares.
(*f*) More than 5 Hectare and 66 Ares and not more than 7 Hectares and 28 Ares.	(*f*) The area in excess of 4 Hectare and 4 Ares but not more than 2 Hectares and 42 Ares.
(*g*) More than 7 Hectare and 28 Ares.	(*g*) All the area in excess of 4 Hectare and 85 Ares.
SLAB III	
(*a*) Not more than 3 Hectare and 23 Ares.	(*a*) Nil
(*b*) More than 3 Hectare and 23 Ares and not more than 4 Hectares and 4 Ares.	(*b*) The area in excess of 3 Hectare and 23 Ares but not more than 40 Ares.
(*c*) More than 4 Hectare and 4 Ares and not more than 5 Hectares and 85 Ares.	(*c*) The area in excess of 3 Hectare and 64 Ares but not more than 80 Ares.
(*d*) More than 4 Hectare and 85 Ares and not more than 5 Hectares and 66 Ares.	(*d*) The area in excess of 4 Hectare and 4 Ares but not more than1 Hectare and 21 Ares.
(*e*) More than 5 Hectare and 66 Ares and not more than 6 Hectares and 47 Ares.	(*e*) The area in excess of 4 Hectare and 44 Ares but not more than 1 Hectare and 61 Ares.
(*f*) More than 6 Hectare and 47 Ares and not more than 8 Hectares and 9 Ares.	(*f*) The area in excess of 4 Hectare and 85 Ares but not more than 2 Hectares and 24 Ares.
(*g*) More than 9 Hectare and 89 Ares.	(*g*) All the area in excess of 5 Hectare and 66 Ares.

ANNEXURE I—*Concld.*

(1)	(2)
SLAB IV	
(*a*) Not more than 4 Hectare and 42 Ares.	(*a*) Nil
(*b*) More than 4 Hectare and 42 Ares and not more than 4 Hectares and 85Ares.	(*b*) The area in excess of 3 Hectare and 4 Ares but not more than 40 Ares.
(*c*) More than 4 Hectare and 85 Ares and not more than 5 Hectares and 66 Ares.	(*c*) The area in excess of 4 Hectare and 44 Ares but not more than 80 Ares.
(*d*) More than 5 Hectare and 66 Ares and not more than 6 Hectares and 47 Ares.	(*d*) The area in excess of 4 Hectare and 85 Ares but not more than1 Hectare and 21 Ares.
(*e*) More than 6 Hectare and 47 Ares and not more than 7 Hectares and 28 Ares.	(*e*) The area in excess of 5 Hectare and 25 Ares but not more than 1 Hectare and 61 Ares.
(*f*) More than 7 Hectare and 28 Ares and not more than 8 Hectares and 89 Ares.	(*f*) The area in excess of 5 Hectare and 66 Ares but not more than 2 Hectare and 24 Ares.
(*g*) More than 8 Hectare and 89 Ares.	(*g*) All the area in excess of 6 Hectare and 47 Ares.
SLAB V	
(*a*) Not more than 4 Hectare and 85 Ares.	(*a*) Nil
(*b*) More than 4 Hectare and 85 Ares and not more than 5 Hectares and 66 Ares.	(*b*) The area in excess of 4 Hectare and 85 Ares but not more than 40 Ares.
(*c*) More than 5 Hectare and 66 Ares and not more than 6 Hectares and 47 Ares.	(*c*) The area in excess of 5 Hectare and 25 Ares but not more than 80 Ares.
(*d*) More than 6 Hectare and 47 Ares and not more than 7 Hectares and 23 Ares.	(*d*) The area in excess of 4 Hectare and 85 Ares but not more than 1 Hectare and 21 Ares.
(*e*) More than 7 Hectare and 28 Ares and not more than 9 Hectares and 28 Ares.	(*e*) The area in excess of 6 Hectare and 6 Ares but not more than 1 Hectare and 61 Ares.
(*f*) More than 8 Hectare and 9 Ares and not more than 9 Hectares and 71 Ares.	(*f*) The area in excess of 6 Hectare and 47 Ares but not more than 2 Hectares and 42 Ares.
(*g*) More than 9 Hectare and 71 Ares.	(*g*) All the area in excess of 7 Hectare and 28 Ares.

Provided that, the land to be acquired according to any slap shall not be less than 20 Ares or consist of an area which, under the provisions of the Maharashtra Prevention of Fragmentation and Consolidation of Holding Act (LXII of 1947) is a fragment incapable of disposal as an independent piece of cultivable land.

FORM-IV

[*See* rule 16 (2)]

PUBLICATION OF NOTICE BY GOVERNMENT FOR PROJECT AFFECTED PERSONS IN LAND ACQUISITION

This is to inform you Mr/Mrs_____ (by this notice) that Your Agricultural Land Survey No._____ Village _____ Taluka _____ is acquired / will be acquire for _____ Project. Therefore, you will be considered as Project Affected Person as per Government Rehabilitation Scheme and you are entitled for_____ Hectare _____ Ares. Information regarding recent and future availability of Land within benefit zone are available with District Rehabilitation Officer, _____.

You have to inform within 15 days after receiving this notice that whether you are interested in acquisition of available land and at the same time which village will you prefer. If you are not interested in Land but you have desire for the grant given by Government for rehabilitation Scheme, kindly inform as such in written. And also inform in writing, if you are not interested in Land acquisition as per the availability, If you have not informed within the stipulated period, it will be consider that you are not interested in Land acquisition and you are forgoing your right of land acquisition under Rehabilitation Scheme And kindly note that this will affect in deleting your name from the list of Project affected person.

Yours,

Place : District Rehabilitation Officer.

Date

FORM-V

[*See* rule 16 (4)]

CONSENT LETTER FORM PROJECT AFFECTED PERSON FOR LAND ACQUISITION

I, Mr. / Mrs. _____ is giving my consent through this consent letter that, My land, Survey No._____ Village _____ Tal._____ has acquired / will be acquire for _____ Project. Therefore, I am a Project Affected Person, and entitled for acquisition of Land measuring _____ Hectare_____Ares as per the Government Rehabilitation Scheme Information regarding recent and future availability of Land within benefited zone are available with District Rehabilitation Officer,_____.

2 As per the information received from District Rehabilitation Officer_____. I am interested in available land and giving my consent for new land under land acquisition within stipulated period. I would like to request you to grant me the land from the landpool within the benefited area of _____ Project or within the State.

Yours,
Project Affected Person.

Place:
Date

FORM- VI

[*See* rule 16 (5)]

REGISTER FOR PROJECT AFFECTED PERSON IN LAND ACQUISITION.

Name of the Project _____ Taluka _____ District_____.

Sr. No.	Name of the Project Affected	Details of Land acquired for the Project in Hectares and Ares.	Details of the Benefited areas	Distribution (in Hectare and Ares)	Remarks
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)

FORM-VII

[*See* rule 16 (6)]

CONSENT LETTER FORM PROJECT AFFECTED PERSON FOR NOT ACQUIRING LAND FOR LAND

I HAVE RECEIVED A NOTICE DATED _____FROM DISTRICT REHABILITATION OFFICER, _____.

I, Mr. / Mrs. _____ is giving my consent through this consent letter that, My land Survey No. _____ Village _____ Tal. _____ has acquired / will be acquire for _____Project and entitled for acquisition of Land measuring _____ Hectare _____ Ares as per the Government Rehabilitation Scheme. Information regarding recent and future availability of Land within benefited zone are available with District Rehabilitation Officer, _____.

As per the information received from District Rehabilitation Officer, _____. I am not interested in available land in benefited area of the _____Project. I am interested in Monetary Compensation instead of Land. I am also declaring that, this consent is obligatory to me and my legal heir, and I myself or my legal heir will not demand for the land in future.

Yours,

Place : Project Affected Person.

Date :

By order and in the name of the Governor of Maharashtra,

S. K. GAWADE,

Deputy Secretary to Government.

ON BEHALF OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATION, PRINTED AND PUBLISHED BY SHRI PARSHURAM JAGANNATH GOSAVI, PRINTED AT GOVERNMENT CENTRAL PRESS, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004 AND PUBLISHED AT DIRECTORATE OF GOVERNMENT PRINTING, STATIONERY AND PUBLICATION, 21-A, NETAJI SUBHASH ROAD, CHARNI ROAD, MUMBAI 400 004, EDITOR : SHRI PARSHURAM JAGANNATH GOSAVI.